

Capitulum 36

Discipulus: Ex premissis intelligo quod dicentium licere catholicos appellare a papa heretico dicunt quidam quod non est necesse verbum ‘appellandi’ emittere, licet aliquando expediat, quidam vero dicunt quod hoc est necesse. Primi autem diversas patiuntur difficultates vocales propter varias significaciones quas nomini ‘appellationis’ attribuunt. Omnes autem predicti in hoc conveniunt quod omnem doctrinam pape hereticam et etiam papam hereticum licet fidelibus impugnare. Ideo omisso vocabulo ‘appellationis’ et ‘appellantis’ volo in quibusdam interrogationibus quas tibi de materia precedenti proponam uti vocabulo ‘impugnationis’ et ‘impugnantium’. In primis autem interrogo an impugnantes papam hereticum sint a catholicis aliis defendendi etiam contra papam taliter impugnantes punire volentem.

Magister: Circa hanc interrogationem sunt assertiones contrarie. Una est quod impugnantes papam hereticum qui verbum ‘appellandi’ nequaquam emittunt non sunt a catholicis defendendi. Alia est contraria scilicet quod sunt a catholicis defendendi.

Discipulus: Pro istis assertionibus contrariis te libenter audio allegare.

Magister: Prima assertio videtur posse probari tali ratione. Maius est defendere impugnantes papam hereticum quam eorum impugnationi deferre, quemadmodum maius est defendere appellantes quam appellationi deferre. Sed catholici non tenentur deferre impugnationi pape heretici nisi impugnantes interposuerint appellationem legitimam. Ergo nec tenentur taliter impugnantes defendere. Secundo sic. Per impugnationem non eximitur impu-

---

2 premissis] predictis Es 2 intelligo] *omitted* An Fi 3 papa] *omitted* We pape Wem 4 licet] sed Es 6 vocales] notabiles Ly 6 propter] per An Fi 7 nomini] nomine Es 8–9 et ... hereticum] *omitted* Ly 10 et] *omitted* Es 10 ‘appellantis’] appellantium Vc We 11 precedenti] precedente Es 12 ‘impugnantium’] impugnantis Ly 12 interrogo] interrogabo Es 13 a] *omitted* Bb 14 volentem] nolentem Vg 16 quod] si *added* Vc We 16 qui] *omitted* Vc We 18 alia] *omitted* Bb 18 contraria ... quod] quod omnes impugnantes qualitercunque absque peccato papam hereticum Vc We 18 contraria] assertio *added* Es 19 audio] audirem Es audiam We 21 assertio] ratio Vg 23 impugnationi] impugnationem Bb 23 deferre] diferre Ly 23–24 quemadmodum ... deferre¹] *omitted* Ly 24–25 deferre] diferre Ly 25 nisi] non Vg 25 impugnantes] repugnantes nisi Vg 25 interposuerint] interposuerunt Es interpossunt We 26 nec] non An Fi Es 27 secundo] Tertio Vg

gnans a iurisdictione prelati quem impugnat sed per appellationem legitimam eximitur appellans a iurisdictione prelati a quo appellat. Ergo per solam impugnationem pape heretici non eximitur impugnans a iurisdictione pape, sed per appellationem eximitur. Catholici autem non debent defendere contra papam nisi solos exemptos a iurisdictione pape. Ergo licet teneantur defendere appellantes non tamen tenentur defendere impugnantes qui non appellant. 30 35

Capitulum 37

Discipulus: Sufficiant iste allegationes pro assertione predicta, ideo pro contraria allegare conare.

Magister: Quod omnes impugnantes papam hereticum cum circumstantiis debitis, licet non appellent, sint a catholicis defendendi videtur multis rationibus posse probari. Est autem prima ratio talis. Qui sancte, rite, et legitime causam omnium fidelium prosequuntur sunt ab omnibus fidelibus defendendi. Qui enim negotium alicuius gerit utiliter auxilium et favorem ab eo meretur, aliter enim erit ingratus et nequam non reddens bonum pro bono. Sed impugnantes papam hereticum causam omnium fidelium prosequuntur, quia causa fidei est causa omnium catholicorum. Ergo sunt ab omnibus catholicis defendendi. 5 10

Secundo sic. Magis tenentur catholici et fideles defendere prosequentes causam fidei que est causa omnium quam teneatur papa defendere illos qui causas proprias prosequuntur. Sed papa debet defendere illos qui causas proprias prosequuntur, teste Zepherino papa qui, ut habetur 2 q. 6 c. *Ad Romanam*, ait: “ad Romanam ecclesiam ab omnibus maxime tamen ab oppressis est appellan-

28–29 quem ... prelati] *omitted* An Fi 28 impugnat] impugnant Va 28 per] propter Ly Vg Va 29 prelati] *omitted* Ly 31 appellationem] ipse *added* Es pape *added* Ly Vg Va 33 teneantur] teneatur We 35 non] *omitted* Es 35 appellant] apellaat We 3 conare] conaris Vg coneris Es 4 cum] *omitted* Ly 5 appellent] appellatione Bb 5 sint] sunt Es 5 a] *omitted* Bb 6–7 est ... talis] Prima est talis Es 9 alicuius] alterius Vg An Fi 9 utiliter] utique Es 11 omnium] hominum Vg 12 quia] et Es 13 ergo] taliter impugnantes papam hereticum *added* Vc We 13 catholicis] fidelibus Es 15 teneatur] teneantur Va 16–17 sed ... prosequuntur] *omitted* Es *added* Esm 17 qui] *omitted* We 17 zepherino] Zepherio Vg Zephirio Va 18–19 ait ... ecclesiam] *omitted* Vg 18 ait] sic Ly sic ait Va 19 ab omnibus] Fb Es: *omitted* Ly Vg Va Bb An Fi Vc We 19 tamen] *omitted* Ly cum Vg Va

20 dum et concurrendum quasi ad matrem ut eius uberibus nutrian-
tur, auctoritate defendantur, a suis oppressionibus releventur”. Er-
go multo magis si impugnantes papam hereticum ad quoscunque
concurrerint orthodoxos, sunt ab eis defendendi.

25 Tertio sic. Magis sunt defendendi a catholicis impugnantes he-
reticam pravitatem, ne propter impugnationem huiusmodi patian-
tur, quam sint socii a sociis. Sed socius socium debet defendere,
teste Ambrosio qui in libro ‘De officiis’, ut legitur 23 q. 3 c. *Non*
inferenda, ait: “qui enim non repellit a socio iniuriam, si potest,
tam est in vitio quam ille, qui facit”. Ex quibus verbis colligi-
30 tur quod socius socium debet contra iniuriantem defendere. Ergo
multo magis catholici debent impugnantes hereticam pravitatem
defendere ne propter impugnationem huiusmodi iniuriam patian-
tur.

35 Quarto sic. Non minus tenentur catholici defendere impugnan-
tes hereticam pravitatem quam ecclesia teneatur defendere sce-
leratos et impios qui ad eam confugiunt, cum boni magis sint
defendendi quam mali. Sed ecclesia tenetur defendere malos fu-
gientes ad ipsam (17 q. 4 c. *Frater et coepiscopus noster* et c.
Sicut) et in multis aliis decretis sanctorum patrum idem habe-
40 tur. Ergo multo magis catholici tenentur defendere impugnantes
hereticam pravitatem.

Discipulus: Quod ecclesia defendit malos fugientes ad ipsam
est ex privilegio speciali quale non habent impugnantes hereticam
pravitatem.

45 **Magister:** Hec responsio impugnatur, quia ubi est eadem ra-
tio debet esse idem ius. Sed ratio quare ecclesia defendit malos
fugientes ad ipsam est ut honor ecclesie conservetur (17 q. 4 c.

---

20 quasi] tanquam Vc 20–21 nutriantur] et added Ly Vg Va Es (*cancelled*
Esb) 21 defendantur] Fb: et added Ww 22 si] *omitted* Ly 23 defendendi] ■
defendi Va 25 huiusmodi] iniuriam added Es 26 sint] sit Es 26 a soci-
is] *omitted* Es added Esm 28 enim] Fb: *omitted* Ww 30 contra iniurian-
tem] ab iniuriante Es 32 propter] talem added Es 32 huiusmodi] *omitted*
Es 34 non] *omitted* Es 36 boni] *omitted* An Fi 36 sint] sunt Vg Va
37 sed] etiam added Vg Va 37–38 fugientes] fugiente We 38 c¹] reum
et c. added Vc We 38 et coepiscopus] Fb: *omitted* Ww 38 noster] vester
Ly Vg Va An 39 et] *omitted* Vg Va 40 impugnantes] *omitted* Es added
Esm 42 defendit] defendat Ly 42 ipsam] hoc added Es 47 fugientes]
venientes Es

Reum). Honor autem ecclesie et universaliter omnium catholicorum et etiam Dei magis conservatur per defensionem impugnantium hereticam pravitatem quam per defensionem malorum quantumcunque ad ecclesiam confugerint. Ergo magis defendendi sunt quam tales mali predicti. 50

Discipulus: Alias rationes adducas.

Magister: Quinto videtur posse probari eadem assertio sic. Fides catholica est magis defendenda quam patria. Unusquisque autem debet defendere patriam iuxta illud sapientis: “pugna pro patria”. Cui concordat Ambrosius primo ‘De officiis’ qui, ut legitur 23 q. 3 c. *Fortitudo*, ait: “fortitudo, que bello tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena iustitia est”. Ergo multo magis fides catholica est ab omnibus catholicis defendenda. Non autem defenditur fides nisi defensentur impugnantes hereticam pravitatem. Igitur omnes catholici pro loco et tempore impugnantes hereticam pravitatem debent defendere. 55 60

Sexto sic. Hoc debet catholicus impugnantibus papam hereticum sine quo dilectio Dei et proximi non habetur. Sed absque defensione impugnantium papam hereticum dilectio Dei et proximi non habetur. Quod autem dilectio Dei, patet, quia quod non fit impugnantibus propter Deum papam hereticum non fit Deo, iuxta illud Christi Matth. 25: “quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec michi fecistis”, ubi Christus asserit manifeste quod opera misericordie que non fiunt suis fidelibus, intelliguntur non fieri 65 70

---

48 et] est Vg 48 universaliter] utiliter Ly 49 conservatur] conservantur Vg Va 51 quantumcunque] quamcunque We Va quibuscunque Es 51 confugerint] fugierint Va 51 magis] omitted Es added Esm 52 sunt] impugnantes pravitatem hereticam added Vc We 52 tales ... predicti] mali ad ecclesiam confugientes Vc We 54 videtur ... assertio] omitted Es 54 eadem] eandem We 56 debet] tenetur Es 56 sapientis] Cathonis Ly Vg Va 57 patria] etc. added Ly Vg Va 57 ambrosius] libro added Vc We 58 que] in added Es cancelled leaving gap Esb 59 domi] domum Vg 65 debet] quilibet added Ly 65–66 hereticum] facere added Ly illud added Esm 67 impugnantium] hereticam pravitatem seu added Es 68 autem] non Ly Va Vc We 68 dei] etc. Es et proximi added Vc 68 quod²] omitted Vg Va Es added Esm 70 christi] omitted Vc Es 70 fecistis] fecisti Va 71 his] istis Ly 71 fecistis] fecisti etc. Va 72 suis] omitted An Fi

---

56–57 W.J. Chase, ed., *The Distichs of Cato*, Madison, Wisc., 1922, p. 12, no. 23 (*collectio distichorum vulgaris*) 57–60 col. 897 70–71 Matthew 25:45

sibi, propter quorum omissionem impii deputabuntur eternis suppliciiis. Ergo defensio que non exhibetur impugnantibus papam hereticum intelligitur non exhiberi Deo. Qui autem non exhibet defensionem debitam honori divino Deum non diligit. Ergo qui non defendit impugnantes hereticam pravitatem caret dilectione divina. Nec etiam habetur dilectio proximi si impugnantes hereticam pravitatem minime defenduntur. Quia qui proximo in sua necessitate non subvenit caritatem proximi minime habet. Impugnantes autem papam hereticum maxime indigent defensione. Ergo qui eos negligunt defensare caritatem ad ipsos nullatenus habent.

Septimo arguitur sic. Non defendere Christum et non defendere discipulos Christi veritatem catholicam nuntiantes ad idem genus criminis pertinet, sicut spernere Christum et spernere discipulos Christi. Sed spernere Christum et spernere discipulos Christi ad culpam spectat consimilem, ipso Christo testante qui, ut habetur Luc. 10, dixit discipulis suis: “qui vos spernit me spernit”. Hoc etiam patet, quia non defendere alium est quidam modus specialis alium contempnendi. Qui enim non defendit, spernit. Non defendere namque, cum quis potest, ex contemptu procedit sicut defendere ex amore procedit. Sed omnes catholici debent Christum defendere quando possunt, testante Augustino, qui turbam asserit graviter deliquisse quia Christum cum duceretur ad mortem non defendit, qui, ut habetur 23 q. 3 c. ultimo, ait: “ostendit propheta nec illos immunes a scelere esse, qui permiserunt prin-

---

73 sibi] sed Vg 73 deputabuntur] dampnabuntur Es 75 exhibet] exhibit Ly Vg An Fi 77–78 caret ... divina] non diligit Deum Es 78–79 nec ... defenduntur] Quod etiam proximi etc. patet Es 84 arguitur] *omitted* Es 86 pertinet] pertinent Bb pertinere videtur Vc We 86 sicut] sic Ly 86 et] *omitted* Es *added* Esb 86 spernere²] eius *added* Es 87 christi¹ ... discipulos] *omitted* Fi 87 christi¹] *omitted* Es 87 sed ... discipulos] *omitted* Vc We Es *added* Esm 87 christi²] Ly Vg Va Bb Esm: *omitted* An Fi Vc We Es 88 christo] *omitted* Es 90 hoc] Hec We 91 alium] *omitted* Ly 91 contempnendi] condempnandi Vg Va 92 namque] enim Ly *cancelled* Vgb 92 cum] quem Ly 94 testante] teste An Es beato *added* We 94 qui] quia Bb 95 deliquisse] Ly Bb Vc We Es: delinquisse Vg Va An Fi 96 non] *omitted* Es *added* Esm 96 qui] qua Ly 96 c ultimo] *omitted* Ly 96 ultimo] si Vg Va 96 ait] ostendit Ly *omitted* Va 96 ostendit] *cancelled* Vgb 97 esse] fuisse Es

---

89 Luke 10:16 96–99 c. *Ostendit* col. 898

cipibus Christum interficere, cum pro multitudine timerentur, et possent illos a facto, et se a consensu liberare”. Ergo etiam illi qui discipulos Christi veritatem catholicam nuntiantes non defendunt non sunt immunes a scelere reputandi. Tales autem discipuli Christi sunt papam hereticum impugnantes qui veritatem profitentur catholicam. Ergo tales sunt ab omnibus catholicis defendendi. 100

Octavo sic. Qui miserie alicuius compatitur subvenit sibi et defendit eum cum potest. Sed sanum membrum et verum corporis Christi mistici compatitur alteri membro in periculo constituto, cum videmus iuxta Apostolum quod “si quid patitur unum membrum” (corporis naturalis) “compatiuntur omnia membra” (1 Cor. 12.) Ergo si aliqui patiuntur propter impugnationem catholice veritatis, omnia membra sana corporis Christi mistici compatiantur eisdem et per consequens eis subveniunt et ipsos defendunt si possunt. 105

Nono sic. Opera misericordie sunt omnibus impendenda. Ergo et defensio cum sit opus misericordie est omnibus impendenda, et per consequens defensio impugnantibus papam hereticum est prestanda. 110 115

Capitulum 38

Discipulus: Per istam rationem probaretur quod impugnantes catholicam veritatem essent a catholicis defendendi quia opera misericordie non solum bonis sed etiam malis oportet catholicos exhibere. 5

---

98 interficere] et *added* Ly qui *added* Vc 98 cum] *omitted* Vg 99 illi] illos Es 100 defendunt] defendt Va 101–102 discipuli christi] *omitted* We 102 papam] scilicet *added* Es 102 qui] quia Vc We 104 sic] *omitted* Ly Vg 104 miserie] corporali *added* Esm 105 membrum] ecclesie *added* Es 107 videmus] videamus Ly 107 apostolum] sententiam Apostoli Es 107 patitur] patiatur Es 108 naturalis] ei *added* Es 108 1] ad *added* Ly Es 110 omnia] sana et vera *added* Es 110 sana] *omitted* Es 110 compatiuntur] compatitur Bb 111 eisdem] eidem Bb An Fi 111 subveniunt] subvenit We 114 et] *omitted* Ly Vg Va An Fi 114 defensio] veritatis catholice *added* Es 114 impendenda] exhibenda Vc We 116 prestanda] pranda Va 3 catholicam] fidem vel *added* Ly Vg Va 4 non] sunt *added* Es 4 sed etiam] immo We 4–5 oportet ... exhibere] a catholicis exhibenda Es

Cum ergo defensio sit opus misericordie oportet catholicos defendere hereticos veritatem catholicam impugnantes. Item, opera misericordie nequaquam cadunt sub precepto, tunc enim qui non daret eleemosynam aut non redimeret captivos peccaret mortaliter. Si ergo defensio est opus misericordie catholici ad talem defensionem de necessitate salutis minime astringuntur.

Amplius, sicut punire delinquentes pertinet solummodo ad iudices seculares vel ecclesiasticos, ita defendere bonos ad superiores et potestates publicas noscitur pertinere. Ergo non ad omnes catholicos pertinet defendere impugnantes papam hereticum.

Rursus, oppressorum defensio exhibetur cum illate vel inferende iniurie propulsantur. Sed iniurias propulsare ad viros perfectos minime pertinet, tum quia talibus Ipsa Veritas ait Matth. 5: “Ego autem dico vobis non resistere malo”. Tum quia armis iniuria propulsatur, viris autem perfectis, sicut clericis, non licet arma movere. Ergo saltem ad viros perfectos minime spectat impugnantes papam hereticum defendere. Ista sunt que rationem factam de operibus misericordie et nonnullas alias, ut michi videtur, impediunt. Ideo quomodo respondetur ad ea gestio scire.

Capitulum 39

Magister: Dicunt nonnulli quod iste obiectiones tuam insipientiam manifestant, et quod non intelligis assertionem predicatam ostendunt. Ad cuius evidentiam tria dicunt esse notanda, quorum primum est quod sicut diversa sunt opera iustitie quorum

---

7 hereticos] *omitted* An Fi 8 misericordie] tunc enim *added* Va 8 nequaquam] nunquam An Fi Vc 8 cadunt] simul *added* Vg 9 aut] qui *added* Es 9–10 mortaliter] mortale Bb 11 defensionem ... astringuntur] nunc tenentur de necessitate salutis Es 11 salutis] precepti Vc We 13–14 superiores] et potentes Va et prelatos Es 14 potestates] personas Va 14 non] *omitted* Bb 15 impugnantes] *omitted* Ly Vg Es *added* Esm 17 propulsantur] pulsantur Ly 17 ad] a Va 17–18 perfectos] perf *gap* Es perfectissimos Esb 18 pertinet] spectat Vc We 18 tum] tamen Va 18 ipsa] *omitted* Es 18 veritas] viris Va 18 ait] dicit Es 19 autem] *omitted* Es 21 arma] *omitted* Es *added* Esm 22 defendere] Et *added* Es 24 ea] illas Bb *omitted* An 3 et] eo Vg 3 intelligis] intelligas Es 4 ostendunt] *omitted* Va 4 dicunt] debent Ly Va 4–5 quorum¹] *omitted* Es 5 est] *omitted* Es

---

18–19 Matthew 5:39

quedam omnibus subditis et prepositis possunt congrue convenire (sive enim subditus sive prepositus alienum habet, de necessitate iustitie restituere debet nisi ex aliqua causa rationabili excusetur), quedam vero sunt opera iustitie que non conveniunt omnibus sed solum prepositis (sicut iudicare iuste non competit nisi superiori), sic sunt quedam opera misericordie et beneficentie que omnibus competere possunt, sicut orare, intercedere pro aliquo, et nonnulla alia, quedam vero sunt opera misericordie que non omnibus competere debent, cuiusmodi opus est nonnunquam aliquos armis defendere.

Secundo dicunt esse notandum quod licet precepta affirmativa obligent semper, non tamen pro semper, et ideo semper remanet quilibet obligatus ad opera misericordie que sibi competunt proximis exhibenda. Non tamen tenetur quilibet talia opera misericordie omni tempore exercere sed loco et tempore opportunis, aliis circumstantiis debitis observatis.

Tertio dicunt esse notandum quod multis modis potest quis alios defensare. Uno modo armis violentie resistendo, alio modo verbis pro aliquo allegando vel impugnare volentes verbis exhortatoriis, preceptoriiis, vel prohibitoriis seu aliis quibuscunque a violentia reprimendo, alio modo occultando vel non prodendo, aut in domum vel locum tutum recipiendo, aliisque modis quam pluribus quos longum esset enarrare contingit alios defensare.

Discipulus: Narra quomodo ad obiectiones meas per ista notabilia respondetur.

Magister: Ad primam dicunt quod quamvis interdum oporteat etiam malis opera misericordie exhibere, non tamen omnia opera

7 sive¹] sicut Ly sunt Va 7 enim] cum Ly 7 habet] habuerit Vc We Va 8 iustitie] *omitted* Es 8 restituere] resistere Vg 8 debet] habet Ly Vg An Fi *omitted* Es 8 aliqua] *omitted* Ly Vg 8 rationabili] rationali Ly Vg Va Bb Es 12 que] qui Bb 12–13 omnibus ... que] *omitted* Vg 13 aliquo] alio Vc 13 vero] etiam Es 14 competere] *omitted* Es added Esm 14 opus] *omitted* Es misericordie added Vc We 14 nonnunquam] *omitted* Es 15 aliquos] alios Ly Vg Es 17 et ideo] *gap* Es added Esb 17 semper³] *omitted* Es added Esb 19 proximis] proximo Es 19 exhibenda] adhibenda Es 19 tamen] *omitted* Va 19–20 misericordie] pro added Es 20 sed] hoc added Ly 21 debitis] debite Ly 23 alios] *omitted* Ly Vg Va alium Es 23 alio] secundo Es 24 aliquo] alio Ly Vg Va illo Es 24 volentes] nolentes Ly 25 quibuscunque] quibusdam Va modis added An Fi 26 reprimendo] reprehendendo Ly Vg Va 27 vel] in added Vg An Fi Es 27 quam] *omitted* Ly Vg Va 28 contingit] convenit Ly Vg Va 28 alios] aliquos Es 29 obiectiones] rationes Es 32 exhibere] exhiberi Bb *omitted* Fi

35 misericordie sunt omnibus malis et impiis exhibenda. Intercedere
enim apud iudicem pro puniendis reis est opus misericordie et
tamen pro sceleratis incorrigibilibus liberandis nullus intercedere
debet (23 q. 4 c. *Est iniusta*), et ideo licet hereticis impugnantibus
catholicam veritatem sint quedam opera misericordie impenden-
da, defensio tamen que in favorem heretice pravitatis vel in pre-
40 iudicium fidei christiane posset aliququaliter redundare est omnino
subtrahenda, que tamen catholicis papam hereticum impugnantibus
in favorem fidei orthodoxe a fidelibus est prebenda.

Ad secundam potest dici quod omnia opera misericordie pro
aliquo tempore cadunt sub precepto, quemadmodum amor proximi
ex quo omnia opera misericordie procedere debent cadit sub
45 precepto. Et ideo defensio impugnantium papam hereticum, circumstantiis
debitis observatis, cadit sub precepto, licet tale preceptum non
intelligatur pro omni tempore obligare.

Discipulus: Pro quo tempore secundum istos obligat hoc preceptum.

50 **Magister:** Respondetur quod sicut dare eleemosynam tenetur
de necessitate ille qui potest cum ex parte indigentis apparet evi-
dens eturgens necessitas, nec scit alium quem probabiliter credit
velle et posse necessitatem habentis indigentiam subvenire, sic
tunc tenetur quilibet qui potest modo defensionis sibi congruo
55 et possibili impugnantibus papam hereticum defensare, quando tali
defensione necessario indigent nec apparet alius qui eis velit et
possit tuitionem impendere. Sicut etiam quando immineret periculum
fidei essent prelati a subditis arguendi et fides catholica

---

33 et] vel omnibus Es 34 reis] rei Bb 34 et] *omitted* Vc 35–36 nullus...
debet] non est intercedendum Es 38 tamen] *omitted* Es 38–39 in preiudicium]
inpeditum Es 39 posset] potest Ly 40 tamen] cum Va 41 prebenda]
impendenda Es 42 ad] A Vc 44 opera] *omitted* Es *added* Esm 46 debitibus]
et *added* Vg 47 intelligatur] intelligitur Ly Vg Va 48 hoc] istud Es
52 credit] credat We 53 habentis] habenti iuxta Ly 53 indigentiam] indigentie
Vc Va 53 subvenire] sublevare Es 53 sic] sicut Vc 56 indigent]
indiget Vc Es 56 qui] adiuvarere vel *added* Es 56 eis] eas Bb 57 possit]
sic *added* Es 57 tuitionem] tutionem Ly Vg Es 57 sicut] *omitted* Es
added Esb 57 immineret] Bb Vc We: imminet Ly Vg Va An Fi Es

esset fideliter confitenda, sic quando ex omissione defensionis
impugnantium papam hereticum periculum fidei immineret vel 60
subtraheretur honor Dei, essent impugnantes papam ab omnibus
qui possent, si non appareret alius qui eos protegeret, defendendi,
et quicumque eis in aliquo casu (videlicet predictorum) defensionem
debitam denegaret in peccatum mortale et fautoriam heretice
pravitatis laberetur nec posset aliquis nisi per solam impotentiam 65
excusari.

Discipulus: De ista materia in septimo huius diligenter inquiram. Ideo refer quomodo ad aliam instantiam respondetur.

Magister: Ad illam instantiam dicitur quod aliquod genus defensionis solummodo pertinet ad iurisdictionem habentes, quemadmodum ad eos pertinet tantummodo regulariter plectere delinquentes. Sed preter talem defensionem, sicut dictum est in tertio notabili suprascripto, sunt multi alii modi defendendi papam hereticum impugnantes, qui aliis a iudicibus competere possunt. Sepe enim aliqui a violentiis aliorum solum precibus defenduntur, unde et de tali modo defensionis habetur dis. 87 c. *Eos* ubi sic legitur: “eos, qui ad ecclesiam confugiunt, tradi non oportet, sed loci sancti reverentia et intercessione defendi”. Ex quibus verbis colligitur quod nonnunquam eo ipso quod aliqui non traduntur vel pro eis interceditur, defenduntur. Multis etiam aliis modis potest 80
quis defendi, qui non solum ad iurisdictionem habentes sed etiam ad quoscunque alios pertinere noscuntur. Possunt ergo catholici

---

59 confitenda] consideranda Va 59 sic] sicut An Fi Va Vc 59 ex] omitted Vg 61 subtraheretur] subtraheret Va 61 honor dei] omitted Es added Esb 61 honor] honorem Va 61 papam] omitted Es added Esm hereticum added Ly Vc 62 possent] Vc We Es: possunt Ly Vg Va Bb An Fi 62 appareret] We Es: apparet Ly Vg Va Bb An Fi Vc 63 casu] casuum Va We 63 videlicet] omitted Va Vc Es 64 denegaret] denegare Vg denegaverit Va 65 laberetur] labetur Vg (laberetur Vgm) Va 65 posset aliquis] possent aliqui Ly Vg Va 67 de] omitted Vg 67 materia] omitted Ly 67 diligenter] omitted Ly 68 refer] referas Va 69 illam] aliam Es 69 instantiam] respondetur seu Ly 69 dicitur] respondetur Es 71 eos] eosdem Ly Vg Va 71 regulariter] petere added Ly 73 suprascripto] omitted Es added Esm 75 aliorum] aliquorum Es 75 solum] solis Vc We Es 76 unde] un Va 76 et] omitted Ly 77 legitur] habetur An Fi 77 confugiunt] confugerunt Bb Fi Es confugerint Vc We 77 tradi] trahi Esb 78 defendi] defendendi Vg Es 79 traduntur] tradantur Vg 81 sed] omitted Vg Va 82 ad] omitted Vg Bb An Fi We 82 quoscunque] quoslibet An Fi

85 minimi nullam iurisdictionem habentes et etiam maiores multis
modis defendere papam hereticum impugnantes, quia interdum
eos non tradendo, occultando, ab eorum persecutione molestan-
tes verbis multiphariis revocando, et aliis modis quos longum
esset enarrare.

90 Et per idem respondetur ad obiectionem quartam, quia preter
defensionem que fit armis sunt multi alii modi defendendi impu-
gnantes predictos. Cum vero accipis quod iniuriam propulsare
ad viros perfectos minime pertinet, negatur de multis modis iniu-
riam propulsandi. Et cum allegas auctoritatem Christi, responde-
tur secundum Augustinum super Iohannem ut legitur 23 q. 1 c.
95 *Paratus*, quod dictum Christi preceptum magis est ad preparatio-
nem cordis quam ad opus. Cum autem dicis quod armis iniuria
propulsatur, verum dicis. Sed preter istum modum propulsandi
iniuriam sunt alii multi viris perfectis et clericis congruentes.

Capitulum 40

Discipulus: Considero ex predictis quod isti largissime nomi-
ne ‘defensionis’ utuntur, cum dicunt quod impugnantes papam
hereticum sunt a catholicis defendendi, et ideo magis quam prius
5 assertionem predictam intelligo, et tamen adhuc vellem scire an
amplius quam prius sepe dicta assertio explicetur.

Magister: Videtur quod ultimate sic valeat explicari. Quilibet
catholicus et fidelis impugnantes zelo fidei orthodoxe papam he-
reticum, cum evidenter indigent et necessario, vel periculum im-
10 mineret fidei christiane, tenetur de necessitate salutis modo sibi
possibili et congruenti defendere, si alius non apparet in promptu

---

83 minimi] *omitted* Ly minime Bb minores Es 85 eos] *omitted* Ly Vg Va
86 et] multis *added* Es 87 esset] est Va 88 ad] ab Bb 88 obiectionem]
omitted Ly questionem Vg 88 preter] per Vg 89–90 defendendi ... pre-
dictos] impugnandi papam hereticum Es 89–90 impugnantes predictos]
impugnatos We 93 secundum] per We beatum *added* Vc We 93 1]
5 Va 94 quod] per *added* Es 96 propulsandi] pulsandi Ly *omitted* Es
97 iniuriam] *omitted* Es 97 multi] *omitted* Es 5 et] *omitted* Ly Vg Va
Es 5 an] si Ly 6 quam prius] *omitted* Es 6 explicetur] Va Vc We Es:
explicatur Ly Vg Bb An Fi 8 zelo] zeli Bb 9 indigent] indigerent Va
9 vel] ut Vg *omitted* Es scilicet cum *added* Esb 10 de] *omitted* Ly Bb
11 possibili] possibile Es

quem probabiliter credat velle et posse taliter impugnantes papam hereticum defensare.

Discipulus: Quid si quis credat tales ex rancore vel odio aut alias ex mala radice papam hereticum mala intentione impugnare, nunquid tenetur eos predicto modo defendere. 15

Magister: Nullus debet presumere tales papam hereticum mala intentione impugnare nisi hoc sibi constet legitime et non ex levi iudicio. Si tamen constaret sibi quod ex mala intentione papam hereticum impugnant, eos deberet defendere ne propter impugnationem pravitatis heretice paterentur, maxime si ex omissione defensionis ipsorum periculum fidei immineret, quia in hoc magis veritas defenderetur catholica quam pravitatem hereticam impugnantes. Ad veritatem autem catholicam defendendam universi catholici sunt astricti. 20 25

Discipulus: De quo periculo fidei imminente intelligitur dicta assertio cum dicit quod taliter impugnantes papam hereticum sunt tuendi quando periculum fidei immineret.

Magister: Respondetur quod intelligitur de periculo fidei in una regione vel regno imo etiam uni soli homini imminente, quia si quis probabiliter estimaret quod unum regnum vel regio aut civitas vel etiam unus homo averteretur a fide vel faveret heretice pravitati nisi taliter impugnantibus papam hereticum defensionem impenderet, ipse non tuendo, si posset, mortaliter peccaret. 30

Capitulum 41

Discipulus: Assertionem predictam, ut estimo, clare intelligo, quamvis non sit michi demonstratum quod contineat veritatem, pro qua adhuc allegare coneris ut sciam fundamenta quibus frater

12 et] vel Ly 14 vel] et Ly Vg Va 15 mala intentione] omitted Vc We 16 eos] eas Bb 17 debet] omitted Bb 17 tales] talem Ly Vg 17 papam hereticum] omitted Es 18 hoc] omitted Ly Es 19 iudicio] iudicio Vc 20 deberet] deberent Bb An Fi Es 21 heretice] iniuriam added Es 22 fidei] non added Va 22 immineret] videtur imminere Ly Vg Va 23 defenderetur] Va Vc We Es: defenditur Ly Vg Bb An Fi 26 imminente] Bb An Fi Vc: imminente Ly Vg We imminente Va omitted Es 26 dicta] predicta Es 28 immineret] imminet Ly Es 30 regno] vel civitate added Es 30 imo] vel Es 30 imminente] imminente Ly Vg 31 quis] aliquis Ly Vg Va 31 estimaret] extimaret Vc We 31 quod] omitted Vc 31 vel] una added Es 32 civitas] communitas Va 33 impugnantibus] Vc We Va: impugnantes Ly Vg Va Bb An Fi 33 defensionem] defenderet Ly 34 impenderet] omitted Ly impenderent Vg haberent Es 34 ipse] ipsos Ly omitted Es added Esm 34 non] tamen An Fi 2 estimo] extimo We

5 M. et sui sequaces probare nituntur quod sunt a catholicis contra
summum pontificem defendendi.

Magister: Assertio memorata decimo tali ratione videtur posse probari. Illud sine quo periclitatur tam fides catholica quam humana societas magis est a catholicis impendendum pro fide
10 catholica conservanda quam pro societate servanda, eo quod quilibet catholicus magis zelare tenetur pro fide quam pro societate humana. Absque mutua tamen defensione periclitatur tam catho-
lica fides quam humana societas. Pro humana autem societate servanda Christiani sibi debent auxilium mutuuum impendere, quia
15 quemadmodum Veritate testante, ut habetur Matth. 12: “omne regnum divisum contra se desolatur, et omnis civitas vel domus divisa contra se non stabit”, sic omnis societas per mutuam defensionem minime colligata non stabit, quod Veritas Ipsa ubi prius insinuare videtur aperte cum dicit: “qui non est mecum contra
20 me est et qui non congregat mecum spargit”. Ex quibus verbis colligitur quod qui non est cum aliquo, ipsum modo sibi congruenti et possibili defendendo, contra ipsum esse dinoscitur. Ex quo sequitur quod talis societas minime stabit. Et ita pro societate humana servanda debet unus alii defensionem impendere. Ergo
25 multo magis pro servanda fide catholica debet unus alteri defensionem et tuitionem cum potest impendere. Ex quo infertur quod impugnantibus papam hereticum est defensio exhibenda.

Undecima ratio talis est. Qui debet alteri auxilium et consilium in aliqua causa impendere debet eidem defensionem con-

---

5 m] Va: Mich' Vg Bb An Fi We Michael Ly Vc Es 7 decimo] decima Bb Vc We undecimo Ly demonstrative Es 8 periclitatur] periclitaretur Ly Vg periclitatura Vc 10 servanda] conservanda Ly Vg Va 13 autem] etiam Vg Va enim Es 13–14 servanda] conservanda Ly Vg Va 15 ut habetur] omitted An Fi Es 15 ut] prout Bb 15 matth 12] omitted Es 15 12] 13 Va 16 contra se] omitted Ly 16 contra] intra Es 16 desolatur] Vulg: desolabitur Ww 17 contra] intra Es 18 non ... ipsa] omitted Es added Esm 18 ubi] omitted Vg Es 18 prius] omitted Es 19 qui] Vulg We: autem added Ly Vg Va Bb An Fi Vc Es 19 mecum] meus Va 20 qui] omitted Es 20 spargit] Vulg We: dispergit Ly Vg Va Bb An Fi Vc Es 21 est] omitted Bb 21–22 sibi congruenti] convenienti Ly Va 21 sibi] omitted Es 22 esse] est vel esse Es 22–23 ex ... quod] omitted Es 23 talis ... stabit] omitted Es added Esm 23 ita] sic Es 24 servanda] omitted Es 24 alii] alteri Ly Es 25 unus] unusquisque Ly 27 exhibenda] adhibenda Ly 28 undecima] Duodecima Ly Secunda Es 29 eidem] eandem Va ei Es

---

15–17 Matthew 12:25 19–20 Matthew 12:30

gruam exhibere. Catholicus autem debet impugnantibus papam hereticum auxilium et consilium impendere, aliter enim zelator fidei catholice nequaquam existeret. Ergo debet eis etiam defensionem impendere. 30

Duodecima ratio talis est. Quilibet tenetur defendere, si potest, patientem quamcumque iniuriam. Ergo multo magis quilibet tenetur defendere, si potest, patientem iniuriam quia defendendo fidem catholicam papam hereticum nititur impugnare. Consequentia est manifesta et evidens, quia si patiens iniuriam est defendendus, maxime defendendus est si propter iustitiam et catholicam fidem iniuriam noscitur sustinere. Antecedens autem auctoritatibus sanctorum patrum videtur aperte probari. Ait enim Symachus papa ut habetur dis. 83: “mortem enim languentibus probatur infligere, qui hanc, cum possit, non excludit”, et per consequens iniuriam probatur inferre qui hanc cum possit non excludit. Nullus autem debet iniuriam inferre. Ergo quilibet tenetur iniuriam patientem, cum possit, defendere. Item, Ambrosius libro ‘De officiis’, et ponitur dis. 86 c. *Pasce*, ait: “quisquis enim pascendo hominem servare poteris, si non pavisti, occidisti”. Ex quibus verbis colligitur quod ille dicitur occidere alium qui sustentationem, cum potest, non exhibet corporalem. Ergo similiter ille intelligitur iniuriam irrogare qui, cum potest, iniuriam non excludit. Et ita quilibet, si potest, debet defendere iniuriam patientem. Item, Innocentius tertius, ut habetur *Extra, De sententia excommunicationis*, c. *Quante*, asserit manifeste quod “facientes et consentientes pari pena plectendos canonica condempnat 55

32 etiam] *omitted* Es 34 duodecima] Tredecima Ly Tertia Es 34 ratio] *omitted* An Fi 34–36 si ... iniuriam] *omitted* Es *added* Esm 35 quamcumque] *omitted* Va 36 iniuriam] propter iustitiam *added* Ly vel impugnantem papam hereticum *added* Esm 38 si] *omitted* Ly 39 defendendus¹] *omitted* Ly 39 est²] *omitted* Ly Es 39 si] *omitted* Bb 40 sustinere] suscipere Ly subsistere Bb substinere We 41 aperte] posse Es 42 83] c. presbyter *added* Ly per totum *added* Es 42 enim] Fb Ly: *omitted* Vg Va Bb An Fi Vc We Es 43–45 et ... excludit] *omitted* Bb Es 44 probatur] videtur Ly Vg Va 46 ambrosius] in *added* Ly Es 47 quisquis] *omitted* Bb 47 enim] Fb Ly: *omitted* Vg Va Bb An Fi Vc We Es 48 pascendo] oves meas *added* Fi 48 hominem] hominibus Bb 48 poteris] potes Ly 48 pavisti] paveris fame Ly 49 qui] *omitted* Bb 50 potest] Bb Vc We Es: posit Ly Vg Va An Fi 51 irrogare] inficere Es 52 ita] *omitted* Es *added* Esb 52 debet] tenetur Es 54 quante] quanto Vg Va 55 canonica] catholica Ly Vg Va Vc We

41–43 Gratian, *dictum ante* c. 1, col. 293 47–48 col. 302 53–57 col.909

auctoritas, eos etiam delinquentibus favere interpretans, qui, cum possunt, manifesto facinori desinunt obviare”. Ex quibus verbis datur intelligi quod qui proximum ab inferenda iniuria non defendit, cum potest, est pari pena cum iniuriante plectendus. Ita
60 quilibet, cum potest, patienti iniuriam debet defensionem impendere.

Capitulum 42

Discipulus: Auctoritates predictae de solis iudicibus vel prelati-
tis habentibus super alios potestatem debent intelligi, non autem
de illis qui potestatem vel iurisdictionem super iniuriantes nul-
lam habent. Quod pluribus modis videtur posse probari. Primo
5 autem hoc auctoritate beati Augustini que ponitur 23 q. 4 c. *For-*
te ostenditur. Ait enim: “forte in populo Dei stat iuxta te avarus,
raptor, inhians rebus alienis, quem nosti talem, et fidelis est, vel
potius fidelis vocatur. Non eum potes de ecclesia pellere, non ha-
10 bes aliquem aditum castigando et corripiendo ipsum corrigere,
accessurus est tecum ad altare. Noli timere”, et infra: “sane si
iudex es, si iudicandi potestatem accepisti, ecclesiastica regula,
si apud te accusatur, si veris documentis testibusque convincitur,
coherce, corripe, excommunica, degrada”. Ex quibus verbis da-
15 tur intelligi quod non ad socios sed ad prelatos spectat corrigere
delinquentes, et per consequens non ad socios sed ad prelatos
spectat defendere passos iniurias quia cuius est defendere pa-
tientem iniuriam eius est reprimere et per consequens plectere
iniuriam inferentem.

---

56 auctoritas] auctoritates Vg 56 etiam] Fb: *omitted* Ww 56 delinquentibus]
delinquentes Vg delinquentibus Bb 57 possunt] possint Vc We 59 iniuriante]
iniuriante Bb 59 plectendus] et *added* Ly We 60 quilibet] quisque Vc
2 vel] et Es 5 modis] *omitted* An Fi 6 autem] *omitted* Es 6 hoc]
omitted Ly Es 6 beati] *omitted* Vc We Es 6 que] qui Bb 6 4] 3 Es
7 dei] *omitted* Va An Fi 8 inhians] inhiens Vg 8 et] hic An Fi 8 est]
omitted Va 9 vocatur] notatur Vg 9 eum] autem We 9–10 habes] Fb
Ly We: habens Vg Va Bb An Fi Vc Es 10 et] vel Ly Vg Va Bb An Fi Es
10 corripiendo] corrigendo Ly Vg 10 ipsum] illum Ly Vg Va Bb An Fi Es
11 sane] eodem capitulo Ly 13 si¹] *omitted* Vg Bb An Fi Es (*added* Esb)
13 si veris] sinceris Esb 13 testibusque] testibus Bb 14 excommunica]
et *added* Ly Vg 15 spectat] specta Bb 15–17 corrigere ... spectat] *omit-*
ted Es *added* Esm 15 corrigere] *omitted* Vc *cancelled* Fi 16–17 delinquentes ...
spectat] *omitted* Fi 17 iniurias] iniuriam Va Vc 17 defendere²] *omitted*
Es *added* Esb

Secundo probatur idem sic. Si socius tenetur defendere socium, videns aliquem verberare clericum et non defendens ipsum sententiam excommunicationis incurreret iuxta auctoritatem Innocentii tertii superius allegatam. Sed hoc est inconveniens, sicut glossa ibidem tali ratione probat: “nullus est excommunicatus ex facto alterius nisi participando vel in locutione, vel in oratione, aut in crimine, supra eodem, capitulo *Nuper*, vel nisi mandatum vel auctoritatem prestiterit, supra eodem, capitulo *Mulieres* ”. Sed hic nullo tali modo participat, ergo non est excommunicatus, et per consequens socius non tenetur defendere socium.

Tertio probatur idem ratione quam innuit glossa ubi supra et eandem tangit glossa 23 q. 3 c. *Non inferenda*, que sic potest formari. Nullus tenetur ad illud pro quo potest ex pacto recipere pecuniam, quia illud ad quod quis de necessitate absque omni pacto tenetur debet gratis impendere. Sed pro defensione socii socius licite recipit pecuniam, nec receptam pecuniam tenetur restituere. Ergo socius non tenetur socium de necessitate absque pacto defendere.

Quarto ostenditur idem sic. Non magis tenetur socius socium defendere quam teneatur medicus periclitantem infirmum gratis curare. Sed medicus non tenetur gratis infirmum curare, quia de suo non tenetur quis facere beneficium (10 q. 2 *Precarie*). Ergo nec socius tenetur socium gratis defendere.

Quinto sic. Defensio socii est quedam militia vel aliquid simile militie. Sed nemo tenetur suis stipendiis militare, testante

20 tenetur] teneretur Va Vc Es 21 et] *omitted* Bb 22 incurreret] incurrit Ly incurrent Bb incurret Esb 24 probat] probatur Vg Va Bb An Fi Es 24 est excommunicatus] Gl: excommunicatur Ww 25 vel¹] *omitted* Ly We 25 in¹ ... oratione] *corrected* Esb 25 in²] *omitted* Ly 26 supra ... nuper] fuerit ei compar Ly 26–27 nuper ... mulieres] *omitted* Es 26 nisi] *omitted* Ly 26 mandatum] Gl: eius mandato Ww obediendo *added* Ly 27 auctoritatem] auctoritate Ly Vg Va An Fi We 27 prestiterit] Gl: predicando Ly Vg Va Bb An Fi prestando Vc We 27 eodem] Gl: *omitted* Ww 33 quis] *omitted* Bb 33 de] ex Es 33 omni] *omitted* Es 35 recipit] ex pacto Vc We 35 receptam pecuniam] *omitted* Es 38 ostenditur idem] *omitted* Es 38 ostenditur] probatur Ly dicitur Vg 38 idem] ibidem Va 38 socius] *omitted* Bb 38 socium] de necessitate *added* Ly Vg Va gratis *added* Vc We 39 teneatur] tenetur Ly Vg 39 periclitantem] periclitatem Va Vc 39 gratis] *omitted* Es 41 facere] ferre Ly 41 10] 18 Vg Va Bb An Fi Vc 44 suis] propriis Es 44 testante] teste Ly Vg Va Es

22–23 1 Dial. 6.41 26 col. 900 27 col. 891; Gloss, s.v. interpretans, col. 1919 31 Gloss, s.v. si potest, col. 1294 41 col. 621 44–46 1 Corinthians 9:7

45 Apostolo qui 1 Cor. 9 ait: “quis militat suis stipendiis unquam”
 quasi diceret “nullus”. Ergo nemo tenetur alium gratis defendere.
 Sexto sic. Defendere socium est benefacere. Sed nemo tenetur
 alii benefacere gratis quia per leges nemo cogitur benefacere sed
 50 malefacere prohibetur, ut testatur Augustinus contra Petilianum
 et ponitur 23 q.5 *Ad fidem*. Ergo nemo tenetur socium gratis de-
 fendere. Hec sunt quibus probari videtur quod socius non tenetur
 socium gratis defendere, ex quo sequitur quod non tenentur om-
 nes catholici impugnantes papam hereticum defensare.

Porro quia, ut estimo, frater M. et adherentes sibi illos qui
 55 ipsos contra summum pontificem non defendunt reprehensibiles
 arbitrantur, putantes quod non solum pro causa fidei patientes sed
 etiam alii pro levioribus causis sustinentes persecutiones et iniu-
 rias non tantum a prelatiis sed etiam a sociis et aliis sunt pro vi-
 ribus defendendi, peto quod assertionem predictam, quod socius
 60 videlicet tenetur defendere socium, allegationibus quantum potes
 fortioribus munire coneris, et quomodo ad rationes in contrarium
 quas adduxi frater M. et sui respondeant studeas propalare. Per
 huiusmodi enim et impugnationes quibus predicti frater M. et sui
 dominum summum pontificem et sibi adherentes impugnare co-
 65 nantur magis profunde intelligam, et quomodo debent reprobati
 et refelli evidentius animadvertam.

Capitulum 43

45 qui] *omitted* An Fi Es 45 1] ad *added* Ly Vg Va Es 45 9] 18
 Va 45 ait] *omitted* An Fi 45 unquam] *omitted* Ly 46 diceret] dicat
 Esb 46 nemo] nullus Es 48 quia ... benefacere²] *omitted* Es *added* Esm
 48 sed] *omitted* Bb 49 petilianum] Pelagium Ly Potilianum Bb 50 23]
 22 Ly 50 gratis] *omitted* Es 51–52 hec ... defendere] *omitted* Ly Es
 51 tenetur] teneatur Vc 52–53 omnes] *omitted* Es 53 impugnantes]
 impugnantos Es 53 defensare] *omitted* Bb Discipulus *added* Ly Vg Va Bb
 An Fi Es 54 porro quia] *omitted* Vc 54 estimo] extimo We 54 m]
 Ly Vc: Mich Va Mich' Vg Bb An Fi Michael We Es 55 ipsos] *omit-*
ted Es *added* Esb 56 patientes] *omitted* Es 57 sustinentes] substinentes
 We 57 persecutiones] persecutionis Bb 59 predictam] scilicet *added* Es
 60 videlicet] *omitted* An Fi Es 60 tenetur] teneatur Es 61 coneris] te-
 neris Bb conaris Es 62 adduxi] adduxisti Ly 62 m] Ly Vc: Mich. Va We
 Mich' Vg Bb An Fi Michael Es 62 sui] sequaces *added* Es 62 propalare]
 ut *added* Ly 63 huiusmodi] cuiusmodi Vg 63 enim] *omitted* Ly 63 et¹]
omitted Ly Va We Es 63 m] Ly Vc: Mich Va We Mich' Vg Bb An Fi Michael
 Es 63 sui] sequaces Es 66 evidentius] advertam *added* Fi 66 animadvertam
 advertam Ly Va adducam Vg

Magister: Nequaquam deciperis estimando quod frater M. et adherentes sibi valde reprehensibiles nonnullos reputant christianos et a peccato mortali nullatenus excusandos pro eo quod eis defensionem contra dominum I. non impendunt, dicentes quod quilibet, cum potest, modo congruenti et sibi possibili tenetur socium iniuriam patientem defendere et a periculo liberare. Ex quo moliuntur inferre quod cum ipsi propter iustitiam et fidem catholicam persecutiones gravissimas patiantur, sunt a catholicis defendendi et a periculis liberandi.

Quod autem socius socium patientem iniuriam, cum potest, modo sibi congruenti et possibili, teneatur etiam gratis defendere, auctoritatibus, rationibus, et exemplis videtur posse probari. Hoc enim Ambrosius, ut allegatum est superius, vocaliter et sententialiter videtur asserere dicens: “qui enim non repellit a socio iniuriam, si potest, tam est in vitio quam ille, qui facit”. Ex quibus verbis colligitur quod qui non defendit socium culpam incurrit, quia repellere iniuriam est defendere reputandum.

Discipulus: Ad hoc respondet glossa ibidem dicens: “si potest, id est si est in potestate positus”. Ex quibus verbis glosse datur intelligi quod Ambrosius loquitur de prelatiis.

Magister: Glossa illam expositionem non asserit, sed tantummodo recitat, quam in fine illius notule reprobare videtur dicens: “sed istis, scilicet asserentibus expositionem predictam, obviat infra, eodem capitulo ultimo”. Ex quo capitulo colligitur evidenter

2 estimando] existimando Ly 2 m] Michael Vg Va Es Mich We 3 adherentes sequaces Es 3 sibi] sui Ly Vg Va Es 3 valde] vel Vg Va 4 a] omitted Vg Va 4 excusandos] excusantes Vg Va Bb excusatos Es 4 eis] eos Bb 5 i] Ly: Io. Bb An Fi Vc We Ioh' Vg Va Iohannem Es 6 cum] tamen Vg 6 modo] sibi added Es 6 sibi] omitted Es 6 possibili] composibili Ly Vg Va Bb 9 patiantur] omitted Bb 10 periculis] periculo Es 12 congruenti] congruo Es 12 etiam] omitted Vc 14 superius] supra We 14 vocaliter] notabiliter Ly Vg Va 15 enim] omitted Es 16 tam] tantum Ly 16 vitio] causa Es 16 quam] quantum Ly 17 incurrit] Magister: istam glossam exponam added Ly 18 reputandum] omitted Es Magister: istam glossam exponam added Vg Magister: glossam illam added Bb 20 potestate positus] omitted Es added Esb 20 quibus ... glosse] que Es 22 glossa] We: glossam Ly Vg Va Bb An Fi Vc Es super added Ly 22 illam] illa Vc 22 expositionem] Ly Vg Va Vc We: exponem An Fi Es expom Bb hoc added Ly 23 quam] omitted Ly Va 23 notule] notabile Va 23 dicens] di Va 24 sed] 83 Va 24 scilicet] omitted Ly Vg Es added Esb 24 asserentibus] assertionibus Vc

14 1 Dial. 6.37 15–16 col. 898 19–20 Gloss, s.v. si potest, col. 1294 24–25 c. *Non inferenda*, col. 898

quod turba Iudeorum que non defendit Christum contra principes ipsum occidere volentes nequaquam fuit immunis a scelere. Ex quo sequitur quod non solum prelati sed etiam plebei tenebantur defendere Christum contra prelatos eorum, et ita socius tenetur etiam defendere socium. Quod etiam illa expositio corumpat textum patet aperte, cum loquitur expresse de illo qui a socio iniuriam non repellit.

Discipulus: Ad idem plures auctoritates adducas.

Magister: Hoc idem Ambrosius, ut superius est adductum, asserit manifeste, quia dicit quod tueri “a latronibus socios, plena iustitia est”. Opus autem iustitie tenetur quilibet exercere. Ergo de necessitate iustitie sunt socii defendendi.

Item, idem ut habetur dis. 86 c. *Non satis* loquens illi qui opera misericordie proximo tenetur impendere (qualis est non solum prelati sed etiam subditus) ait: “si tempore periculi, quo rapitur ad mortem, plus apud te pecunia tua valeat quam vita morituri, non est leve peccatum”. Ex quibus verbis colligitur quod debet quis socium a morte redimere, et per consequens eadem ratione tenetur eum si potest defendere.

Item, ista videtur esse sententia Salomonis qui in Proverbiis (secundum beatum Hieronymum in Prologo) parvulum docens, et per consequens non ad prelatum sed ad alium sermonem dirigens, ait: “erue eos qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses”. Ex quibus verbis colligitur quod non solum prelati sed etiam alii persecutiones et iniurias patientes defensare tenentur.

27 occidere] interficere Vg An Fi 27 volentes] nolentes Vg 28 solum] omitted Va 28–29 tenebantur] tenentur Ly 31 patet aperte] apparet manifeste Es 31 aperte] experte Bb 31 loquitur] loquatur Va Vc 34 adductum] omitted Bb allegatum Es 35 socios] socium Es 35 plena] plana Es 38 ut] omitted Ly Vg Va Bb An Fi Es 38 dis ... satis] omitted Es added Esb est bene velle added Esb 38 86] 28 Vg Va 38 illi qui] qualiter Ly 40 tempore] sui added Vg Va Bb An Fi Vc We Es 40 quo rapitur] subditum Vg 41 valeat] valet We 43 eadem ratione] omitted Es 45 sententia] omitted Ly 45 qui ... proverbiis] omitted Bb 46 beatum] omitted Ly 46 hieronymum] et added Ly Vg 46 parvulum] carissimum added Ly 48 ducuntur] dicuntur Bb 49 ne] Vulg: non Ww

34 1 Dial. 6.37 35–36 col. 897 40–42 col. 301 46 Hieronymus, *Prologus in Bibliam*, in *Biblia Latina cum Glossa Ordinaria* (facsimile reprint of the A. Risch 1480/1481 Strassburg *editio princeps*), Brepols-Turnhout, 1992, vol. II, p. 653b: “in proverbiis parvulum docens” 48–49 Proverbs 24:11

Discipulus: Sufficiant ad presens auctoritates iste pro assertionem predicta. Ideo rationes adducas.

Magister: Prima ratio est talis. Qui debent sibi mutuuum auxilium, consilium et favorem impendere, et sibi mutuam defensionem tenentur. Omnes autem catholici debent sibi mutuuum auxilium consilium et favorem impendere. Tum quia omnes catholici sunt membra unius corporis, membra autem pro se invicem sollicita sunt (1 Cor. 12). Tum quia episcopi quorum unus non est prelatus alterius auxilium mutuuum sibi debent impendere, teste Innocentio secundo qui, ut dicitur dis. 90 c. *Precipimus*, ait: “precipimus, ut episcopi, ad solum Deum et salutem populi habentes respectum, omni tepiditate semota, ad pacem firmiter tenendam mutuuum sibi consilium et auxilium prebeant, neque hoc alicuius amore vel odio pretermittant. Quod si quis in hoc Dei opere tepidus fuerit inventus, dampnum proprie dignitatis incurrat”. Cui etiam concordat Alexander papa, qui, ut legitur 3 q. 1 c. *Nulli*, ait: “qui autem ex vestro fuerit collegio, et ab auxilio vestro se subtraxerit, magis schismaticus quam sacerdos esse probabitur. ‘Ecce’ (inquit propheta), ‘quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum’. Illi vero non habitant in unum, qui fratrum se solatio subtrahunt”. Ex quibus verbis datur intelligi quod episcopi et sacerdotes quorum etiam unus alteri minime est subiectus, auxilium mutuuum sibi debent impendere, et per consequens sibi debent defensionem mutuam congruentem prestare. Ex quo sequitur quod socius socium debet defendere.

52 sufficiant] Sufficiunt Ly Vg Va 54 debent] dicunt Va 54 mutuuum] iuvamen added Ly Vg 55 consilium] omitted Ly Vg 55 et²] etiam Vc We 55–56 defensionem] exhibere added Va Vc We 56 tenentur] impendere added Ly Es 56 autem] Christiani sive added Ly 56 sibi] omitted Vc 56–57 auxilium] et added Va 57 consilium] omitted Es added Esb 57 tum] Cum Va 58 sunt] sint Vg 58 autem] omitted We 59 1] ad added Es 59 non] omitted Ly Vg 60 impendere] pendere Bb 61 dicitur] habetur Vc We Es 61 90] 98 Vg Va Bb An Fi 63 respectum] illum added Ly 64 sibi] omitted Es added Esm 64 prebeant] impendant Vg Va Bb An Fi Vc We Es 65 pretermittant] permittant Ly 67 legitur] habetur Es 68 vestro¹] nostro Ly We 68 vestro²] nostro Es 69 probabitur] probatur Ly Vg Va Vc comprobatur An Fi 70 propheta)] ecce added Ly Vg Va Bb An Fi Es 70 iucundum] Vulg: iocundum Ww 71 qui] a added Ly 72 verbis] omitted Va Bb Es 75 congruentem] sibi added Vg Bb An Fi Vc We Es

59 1 Corinthians 12:25 61–66 col. 315 67–72 col. 506 70–71 Psalms 132:1

80 Secunda ratio est talis. Magis tenetur socius socium sibi non
 inferiorem patientem iniuste defendere quam viri ecclesiastici te-
 neantur defendere sceleratos qui eis minime sunt subiecti. Sed
 85 viri ecclesiastici sceleratos et impios ad ecclesiam fugientes, li-
 cet eis nullatenus sint subiecti, defendere tenentur. Ergo multo
 magis socius socium innocentem debet defendere. Minor proba-
 tur auctoritate Gregorii qui, ut habetur 23 q. 5 c. *Reos*, ait: “reos
 sanguinis defendat ecclesia”, ubi dicit glossa: “omnes fugientes
 85 ad ecclesiam tenetur defendere ut 17 q. 4 *Reum* et hoc verum est
 sive rei sint sive non”.

Discipulus: Hoc dicit Gregorius quia viri ecclesiastici eccle-
 siam tenentur defendere, et ideo tenentur prohibere ne fugientibus
 ad ecclesiam violentia fiat.

90 **Magister:** Tu aliam causam assignas quam Gregorius quare
 rei sunt ab ecclesia defendendi, nam Gregorius causam assignans
 sui dicti immediate post verba predicta subiungit: “ne effusionis
 sanguinis fiat particeps”, ex quibus verbis colligitur quod ideo
 95 viri ecclesiastici debent defendere reos ad ecclesiam fugientes
 ne homicidii fiant participes. Quia qui non resistit cum potest,
 consentit, iuxta sanctorum patrum sententias. Ergo consimiliter
 qui non defendit socium iniuriam patientem, cum possit, iniurie
 crimen incurrit.

100 Unde ex hoc tertia ratio sic formatur. Quilibet catholicus ad
 hoc tenetur sine quo etiam in crimine participat criminoso. Sed
 qui non defendit, cum potest, socium iniuriam patientem partici-
 pat in crimine iniuriam inferenti. Ergo socius socium, cum pote-
 st, tenetur defendere. Maior est manifesta. Minor auctoritatibus
 sanctorum patrum patenter ostendi videtur. Ait enim Eleutherius

---

77 socium] *omitted* An Fi 77–78 sibi ... inferiorem] Kn: a non suo supe-
 riori Bb An Fi Vc We Es a suo non inferiori Ly Vg Va 78 iniuste] *omitted*
 Es 78 defendere] *omitted* Va 79 eis] ei Vg 82 magis] fortius *added*
 Vg 82 innocentem] nocentem Bb 82 minor] Maior Va Bb An Fi Es
 84 ecclesia] *omitted* Es 85 tenetur] Gl: tenentur Ww 87 quia] quod Es
 91 assignans] assignat Ly Vg 92 dicti] cum *added* Ly 92 post ... pre-
 dicta] *omitted* Es 92 effusionis] effusione Vc 97 defendit] defendunt
 Es 97 possit] possunt Es 98 incurrit] incurrunr Es 99 sic] *omitted* Ly
 100 quo] *omitted* An Fi 100 etiam] *omitted* Va Vc We 102 inferenti]
 inferendi Va 103 auctoritatibus] autoritatibus We 104 patenter] *omitted*
 Ly Vg Va 104 eleutherius] Elentherius Va

83–84 col. 932 84–86 Gloss, s.v. defendat, col. 1338-9 85 col. 817
 92–93 col. 932

papa, ut habetur 2 q. 7 c. *Negligere*: “negligere, cum possis per- 105
 versos perturbare, nichil aliud est quam fovere. Nec caret scrupulo
 societatis occulte qui manifesto facinori desinit obviare”. Eadem
 sententia etiam verbaliter ponitur dis. 83 c. *Error*, et 23 q. 3 c. *Qui*
potest ponitur sub hiis verbis: “qui potest obviare et perturbare
 perversos, et non facit, nichil est aliud quam favere impietati eo- 110
 rum. Nec caret scrupulo societatis occulte qui manifesto facinori
 desinit obviare”. Ex quibus verbis colligitur quod qui non resistit
 iniuriam facienti eidem communicat in crimine atque favet.

Discipulus: Verba que allegasti de prelati tantummodo debent
 intelligi secundum quod notat glossa 2 q. 7 *Negligere*. 115

Magister: Hec tua responsio dupliciter impugnatur. Primo quia
 glossa hoc non asserit sed tantummodo dicit quod ista “videtur de
 prelati tantum loqui”. Secundo quia perturbare perversos contingit
 dupliciter. Uno modo ipsos pro sua perversitate pena congrua
 puniendo, et sic perturbare perversos regulariter solummodo per- 120
 tinet ad iudices vel prelatos. Alio modo saltem eis cum expedit
 verbis monitoriis resistendo. Et istud spectat ad omnes, glossa
 ibidem aperte insinuante quod quilibet tenetur perturbare “id est
 prohibere et remove a malo, et hoc cum commode potest illud
 facere, alias non peccat qui sic non prohibet”, et subdit: “secun- 125
 dum hoc quilibet tenetur prohibere iniuriam a proximo,” et per
 consequens proximum saltem verbis si potest debet defendere,
 licet non sit prelatus ipsius.

105 negligere¹] Negligentia Ly Va Bb An Fi ait added Es 105 negligere²] negligentia Ly Va Bb An Fi Es (negligere Esb) 105 possis] posset Va possit Es 106 fovere] Fb We: favere Ly Vg Va Bb An Fi Vc Es 108 etiam] omitted Ly 108 23] 27 We 109 potest¹] et added Es 110 aliud] omitted Es added Esb 110 favere] fovere Bb An Fi Es 110–111 impietati eorum] Ly Esm: omitted Vg Va Bb An Fi Vc We Es 112 verbis] omitted Bb We 113 in crimine] omitted Es 115 negligere] Negligentia Ly Vg Bb An Fi 116 tua] omitted Ly tertia Vg 117 non] omitted Bb 117 ista] ita Vc We 117 videtur] dicens videtur added Vc We 118 tantum] tantummodo An Es omitted Fi 120 solummodo] tantummodo Es 121 vel] et An Fi 121 modo] exhortatione malum reprobando, et illo modo added Ly 121 cum] omitted Ly 122 istud] hoc An Fi 124 remove] re Bb 124 cum] modicum added Va 124 commode] commodius Va Bb An Fi Vc We Es 125 facere] illud added Vc 125 alias] aliter enim Ly Vg 125 non¹] omitted Ly Vg An Fi 125 qui sic] si Vg Es 125 qui] quod Va

105–107 col. 501 108 col. 293 108–112 col. 898 117–118 Gloss, s.v. negligere cum possis, col. 709 122–126 Gloss, s.v. deturbare, col. 709

130 Quarta ratio est hec. Ille tenetur, si potest, defendere socium
iniuriam patientem, qui tenetur corripere et corrigere iniuriam in-
ferentem, nam corrigendo iniuriari volentem defendit quantum in
se est ipsum qui esset passurus iniuriam. Sed alii quam iudices
vel prelati, si possunt, tenentur corrigere iniuriari volentem. Er-
135 go si commode possunt, debent defendere illum qui est passurus
iniuriam. Maior evidens esse videtur. Minor multipliciter vide-
tur posse probari. Primo auctoritate beati Augustini qui in libro
'De verbis Domini' (et ponitur 23 q. 4 c. primo) ait: "tolleran-
140 di sunt quidem mali pro pace, nec corporaliter ab eis recedatur
sed spiritualiter. Spiritualiter autem exire est facere quod perti-
net ad correctionem malorum, quantum licet pro gradu cuiusque,
salva pace". Ubi dicit glossa super verbo 'pro gradu': "id est
145 pro dignitate, et officio cuiuscunque. Aliter enim debent prelati
corrigere delinquentes, et alio modo socii. Prelatus corrigit incre-
pando et verberando, ut infra, eadem questione, capitulo *Forte*.
Socius vero admonendo et reprobando factum eius". Ex quibus
150 verbis datur intelligi quod non solum prelati sed etiam alii tenen-
tur corrigere delinquentes et iniurias aliis facientes, quod etiam
idem Augustinus, ut habetur 23 q. 5 c. *Non putes*, sentire videtur.
Ait enim: "non putes, te tunc amare vicinum tuum, quando eum
non cedis". Et infra: "aut tunc amare vicinum tuum, quando non

129 quarta] Tertia Va 129 hec] talis An Fi 131 defendit] defenditur
Es 131 quantum] ille *added* Va 132 est] *omitted* Va 132 ipsum] il-
lum Vc We ille Es 133 si possunt] *omitted* An Fi 134 illum] alium Ly
Vg 134 est] esset Vc We 135–136 minor ... probari] minor probatur
Va *omitted* Ly Vg 135 minor] enim *added* Es 136 beati] *omitted* Vc
We 136 qui] *omitted* Es 136 in] *omitted* Ly Vg Va 137 primo)] *omit-*
ted Vg Va et c. Recedite qui *added* Es 137 ait] *omitted* Ly Vg Va Bb An
Fi 138 quidem] quidam Ly Bb An Fi *omitted* Es 138 pro pace] *omitted*
Ly 139 spiritualiter autem] *omitted* Es 140 correctionem] correptionem
Ly 140 cuiusque] cuiuslibet Ly Vg Va cuiuscunque Bb We 141 pro gradu]
pro gradu *added* Vc We 142 cuiuscunque] cuiusque Va Bb Vc 142 aliter]
alio Ly Vg 142 enim] tantum modo Ly modo *added* Vg 143 et] Gl: *omit-*
ted Ww 143 alio modo] aliter Va Es 143 prelati] Prelatos Va 144 et]
Gl: *omitted* Ww 144 infra] Gl Ly: supra Vg Va Bb An Fi Vc We Es eadem
causa *added* Esm 144 eadem] 4 Va 145 admonendo] Gl Sa: monendo
Ly Vg Va Bb An Fi Vc We Es 145 eius] *omitted* Ly Vg 146 verbis]
omitted Bb An Fi We Es 146 etiam] et *added* Bb Vg 147 aliis] sociis
added Es 148–149 non ... enim] *omitted* Bb 148–149 sentire ... putes]
omitted Vg 149 tunc] *omitted* Es

137–141 c. *Tollerandi*, col. 899 141–145 Gloss, s.v. pro gradu, col. 1296
144 col. 902 148–151 col. 940

corrigis eum. Non est ista caritas sed languor”. Ex quibus verbis habetur quod vicinus vicinum tenetur corrigere. Item, Anacletus, ut habetur 24 q. 3 c. *Tam sacerdos*, ait: “tam sacerdos quam reliqui fideles omnes summam debent habere curam de hiis, qui pereunt”. Ergo ad omnes spectat corrigere iniuriam inferentes. 155

Discipulus: Scis quod multi hiis diebus tenent doctrinam Thome de Aquino. Quare dic quid ipse sentit de hac re, an scilicet ad omnes spectat corrigere delinquentes.

Magister: Ipse tenet quod sic. Nam 2a 2e, q. 33, articulo 3 dicit sic: “duplex est correctio. Una quidem que est actus caritatis, qui specialiter tendit ad emendationem fratris delinquentis per simplicem admonitionem. Et talis correctio pertinet ad quemlibet caritatem habentem, sive sit subditus sive prelatus”. Et articulo quarto dicit sic: “correctio fraterna, que est actus caritatis, pertinet ad unumquemque respectu cuiuslibet persone ad quam caritatem debet habere, si in eo aliquid corrigibile inveniatur”. 160 165

Discipulus: Non adducas plura ad probandum quod omnes tenentur corrigere iniuriari volentem, sed adhuc proba quod socius tenetur socium iniuriam patientem defendere.

Magister: Quinta ratio pro assertione predicta est hec. Ad eundem spectat malum proximi remove, si potest, ad quem spectat bonum eiusdem, si potuerit, procurare. Sed quilibet tenetur bonum proximi procurare, quia aliter caritatem ad ipsum minime habet. Ergo quilibet tenetur malum alterius remove, si potest, et ita tenetur remove malum iniuriam patientis. Sed sepe hoc non fit nisi ipsum defendendo. Ergo quilibet tenetur alium defendere si potest. 170 175

Sexta ratio est hec. Non minus indiget in periculo constitutus contra volentem iniuriari defendi quam esuriens cibari et sitiens

151 verbis] vere Va 153 sacerdos²] sacerdotes Ly Vg 154 summam] veram Va 156 hiis] istis Vg Va 156 doctrinam] Sancti added Es 157 sentit] sensit Vg Va Bb An Fi senciati Es 157 scilicet] omitted Es 158 spectat] spectet Vg Va Bb We Es 159 nam] in added Va 159 33] 23 Es 160 sic] quod Es 160 que] qui Es 161 qui] Aquinas: que Ww 161 ad] omitted Bb 163 sive²] sit added Bb We Es 164 sic] omitted Es 165 cuiuslibet] omitted Ly Vg Va 165 quam] quem Bb 166 inveniatur] inveniatur Ly Vg Va 168 volentem] voluntatem Va 171 spectat¹] pertinet Es 171–173 remove ...] proximi] omitted Bb 172 eiusdem] eius Ly Es 172 potuerit] potest Ly Es 174 habet] haberet We Es 174 alterius] omitted Es 175 ita] sic Es

153–155 col. 994 159–163 *Summa Theologie*, II-II, 33, 3, Responsio 163–166 *Summa Theologie*, II-II, 33, 4, Responsio

180 potari. Sed quilibet qui potest tenetur esurientes cibare et sitientes
potare si per alium eis minime subvenitur. Ergo quilibet tenetur
alium defendere, si potest, si non appareat alius qui velit et possit
eum defendere.

Discipulus: Adducas exempla pro assertione eadem.

185 **Magister:** Primum exemplum est de Abraham qui, ut legitur
Genes. 14, quamvis non haberet iurisdictionem super captivantes
Loth fratrem suum et alios, tamen non solum Loth defendit sed
etiam irruit super captivantes eosque percussit et reduxit Loth
cum substantia eius.

190 Secundum est de Moyse qui Hebreum percussum ab Eryp-
tio defendit, et occidit Egyptium, ut legitur Exod. 2, de quo
scribit Ambrosius, ut habetur 23 q. 3 c. *Non inferenda*, dicens:
“cum vidisset Hebreum ab Eryptio iniuriam accipientem, defen-
dit ita, ut Egyptium prosterneret”. Et tamen super Hebreos aut
195 Eryptios tunc Moyses nullam iurisdictionariam habuit potestatem.
De quo etiam ubi prius Exod. 2 scribitur quod septem filias sa-
cerdotis Madian a pastoribus defensavit, cum tamen neque super
puellas neque super pastores iurisdictionem haberet.

200 Tertium exemplum est de Raab meretrice que, ut habetur Iosue
2, exploratores filiorum Israel abscondendo defendit.

Quartum est de beato Petro qui etiam arma movendo Christum
defendere satagebat (Matth. 26), nec videtur de voluntate defen-
dendi reprehensus a Christo, sed quia hesitare videbatur an Chri-
stus aliter quam per arma poterat defensari, propter quod Christus
205 ipsum acriter increpando dixit: “an putas quia non possum roga-

180 esurientes] exurientes Vc 181 potare] *omitted* Es *added* Esm 181 eis] ■
illis Ly Vg 182 alius] aliquis Ly Vg Va 184 eadem] precedenti Es
186 captivantes] capientes Ly Va 188 etiam] *omitted* Bb 188 captivantes] ■
capientes Ly 190 secundum] exemplum *added* Es 190 hebreum] Ebreum
Bb Vc 191 2] 3 Es 193 ab] *omitted* Es *added* Esb 193 accipientem]
recipientem Ly Vg Va Bb An Fi Es 193–194 defendit] eum *added* Es
194 ita] *omitted* Ly 195 tunc moyses] *omitted* Es 195 iurisdictionariam]
iurisdictionariam Vg iudiciariam We 195 habuit] *omitted* Es 196 2] 7
Ly Va 196 septem] *omitted* Ly 197 madian] Madiani Fi 198 haberet]
habuit Ly Vg Va 199 est] *omitted* Ly Vg Va 200 abscondendo] abs-
condendo Va 201 quartum] exemplum *added* Ly Vg Va Es 202 nec] et
non Ly Vg 204 poterat] *omitted* Es *added* Esm 205 dixit] dicit Esm
205 putas] putes Ly 205–206 rogare] vocare Va

185–186 Genesis 14:14-16 191 Exodus 2:11-12 192–194 col. 898 196
Exodus 2:16-17 199–200 Joshuah 2:4 202 Matthew 26:51; John 18:10
205–207 Matthew 26:53

re Patrem meum et exhibebit michi modo plus quam duodecim legiones angelorum”.

Quintum exemplum est de discipulis Damasci qui, ut legitur Act. 9, beatum Paulum submittendo illum in sporta contra Iudeorum insidias defendebant. Alia quamplura exempla quod alii quam prelati in periculo positos defendebant tam in scriptura divina quam in aliis scripturis auctenticis scribuntur aperte. 210

Capitulum 44

Discipulus: Nolo plures allegationes audire pro assertione predicta, et ideo dic quomodo possunt obiectiones quas feci dissolvi.

Magister: Prima auctoritas Augustini quam allegas non loquitur specialiter de iniuriantibus aliis, sed de delinquentibus in communi. Quia tamen assertores predicti consimiliter dicunt de omnibus peccantibus corrigendis et de passis iniuriam defendendis, ideo ad auctoritatem Augustini predictam respondent dicentes quod in prima parte loquitur Augustinus de hiis qui auctoritatem iudiciariam non habentes corrigendo secrete apud delinquentes nequaquam proficerent, sed eos deteriores efficerent. In hoc enim casu non debet aliquis iurisdictionem nullatenus habens corrigere delinquentes. Consimiliter ubi aliquis attemptando defendere patientes iniuriam ipsos defendere non posset et ad deteriora inferentes iniuriam provocaret, deberet defensionem subtrahere. Sed sicut subditi peccant mortaliter si timore temporalia aut humanum favorem perdendi aut propter personale periculum evitandum vel ob aliquod terrenum habendum, socios vel prelatos cum probabiliter putant quod possunt eos a peccato retrahere, negligunt secrete corrigere, ita peccant mortaliter qui cum conve-

206 modo] Vulg: *omitted* Ww 208 discipulis] discipulo Es 209 9] *omitted* Es *added* Esb 210 defendebant] defendebat Vc 210 quamplura] complura Ly quamplurima Vc 210–211 alii quam] aliquando Va 212 aperte] *omitted* Es 2 nolo] Volo Ly 2 audire] *omitted* Es 3 quas] qua Bb 4 augustini ... allegas] quam Augustinus allegas Es quam Augustinus allegat Ba 6 tamen] cum Vg 7–8 defendendis] defendendi Bb 8 augustini predictam] *omitted* Es 10 habentes] habent Ly 10 corrigendo] corrigendi Es 13 delinquentes] delinquentem Vc We 13 attemptando] intendendo Ly ostendendo Va 14 posset] *omitted* Es *added* Esm 15 iniuriam] iniurias Es 16 sed ... mortaliter] *omitted* Es *added* Esm 16 temporalia] temporalium Ly 17 propter] *omitted* Ly 17 personale] papale Va 18 evitandum] Vgm Va Es: evitandi Ly Bb An Fi Vc We evitan Vg 19 cum] eum Va 20 secrete] secrete Vc We 20 ita] *omitted* Es *added* Esm 20 cum] *omitted* Vg Va Es *added* Vgb

nienter possunt, ex timore vel cupiditate defensionem in periculis constitutis vel patientibus iniuriam non impendunt.

Discipulus: Estne aliquis doctor modernus qui teneat quod non corrigentes in casu predicto peccantes peccent mortaliter.

25 **Magister:** Thomas de Aquino hoc sentit expresse. Dicit enim
2a 2e, q. 33, articulo 2: “pretermittitur fraterna correctio cum pec-
30 cato mortali quando scilicet ‘formidatur.. iudicium vulgi et car-
nis excrutiatio vel peremptio’, dum tamen hec ita dominantur in
animo quod fraterne caritati preponantur. Et hoc videtur contin-
gere quando aliquis presumit de aliquo delinquente probabiliter
quod posset eum a peccato retrahere, et tamen propter timorem
vel cupiditatem pretermittit”. Ex quibus verbis colligitur quod
35 etiam pro morte vitanda non debet quis dimittere corrigere de-
linquentem si probabiliter credit quod potest eum per secretam
correctionem retrahere a peccato. Ex quo concluditur quod qui-
libet catholicus debet si potest corrigere inferentem iniuriam, et
per consequens defendere iniuriam patientem.

Discipulus: Quid dicitur ad hoc quod accepi in illa obiectione,
videlicet, cuius est defendere iniuriam patientem eius est reprimere,
40 et per consequens plectere iniuriam inferentem.

Magister: Ista negatur tanquam falsa, quia ad plures pertinet
defensio patientium et in periculis positorum, ad quos tamen,
quamvis pertineat reprimere iniuriantes cum moderamine incul-
pate tutele ad eos tamen non spectat plectere iniuriam facientes,
45 quemadmodum cuilibet licet vim vi repellere cum moderamine
inculpate tutele (dis. 1 *Ius naturale*) ad quem tamen non semper
pertinet illatam iniuriam vindicare.

21 ex] et Es 21 vel] ex added Ly Va An Fi 22 vel] omitted Es 22 impendunt]
ita dicendum est de prelati added Es Ba 24 peccent] peccant Ly 25 expresse]
et added Va 25 enim] omitted Va Es 26 2] quod added Ly Es 28 hec]
hoc Vg Bb 28 ita] itaque Va Es 28 dominantur] dominetur Bb Vc domi-
nen Es 28–29 in animo] Aquinas: omitted Ww 29 preponantur] prepona-
tur Bb We proponantur Va 31 eum] eam Va 32 pretermittit] pretermittat
Ly Vg Va An Fi 32 verbis] omitted Va Bb An Fi Vc We Es 32 quod] omit-
ted Vg added Vgb 33 quis] omitted Es 38 dicitur] videtur Va 38 accepi]
accipitur Ly Es 39 videlicet] scilicet Es 39 est²] omitted Vg added Vgb
42 patientium] iniurias added Vc We 43 cum] tamen Es 44 non] omit-
ted Vg added Vgb 44 facientes] patientes Vg Va 45 licet] omitted Vg
(added Vgm) Va Bb An Fi We 46 naturale] omitted Es

25–32 *Summa Theologie*, II-II, 33, 2, Ad primum 27–28 Augustine, *De Civitate Dei*, I, 9 (PL 41, col. 22) 46 col. 2

Discipulus: Dic ad secundam obiectionem.

Magister: Ad illam potest dici quod quamvis videns clericum verberari non incurrat excommunicationis sententiam si ipsum, 50
quamvis possit, non defendat, tamen peccat mortaliter si ipsum non defendit cum possit, quod non tantum habet veritatem de clerico verberato sed etiam de laico verberato iniuste, quia ex caritate fraterna quilibet, cum convenienter potest, tenetur alii in omni periculo subvenire, et hec responsio ex glossa super preallegato capitulo *Quante* colligitur, que ait: “videtur peccare omnis qui non defendit alium si potest (23 q. 3 *Non inferenda* et c. ultimo), et si non possit aliter defendere, saltem defendat clamore”, et infra: “si ego qui non habeo aliquam potestatem, video, quod aliquis vult verberare clericum, sive percutere, sine meo consilio, vel auxilio, non credo quod sim excommunicatus si non prohibeo illum, licet alias forte peccem quia ipsum non defendo cum possim”. Ex quibus verbis colligitur primo quod sunt diversi modi defendendi, cum aperte dicatur quod potest quis defendere clamore, et eadem ratione contingit defendere verbis monitoriis monendo inferentem iniuriam quod desistat, quod etiam glossa ibidem asserit manifeste, dicens: “alia est prohibitio sociorum et aliorum, quia illi solummodo admonendi sunt verbis sed non factis vindicando” videlicet iniuriam illatam, licet factis si possint teneantur defendere saltem expositum periculo occultando. Sicut 70

49 illam] secundam Es 53 etiam] et Ly 54 cum] *omitted* Va 54 potest] et *added* Va 54 tenetur] *omitted* Es 54 alii] *omitted* Ly alteri Vg alii Es 55 omni] *omitted* Bb Es 56 quante] Quanto Ly Vg Va Bb An Fi Es 56 que] qui Bb 56 omnis] amnis Bb 57 non²] c. Es 57 et] *omitted* Va 58 et ... defendat] *omitted* Vg Va 58 possit] posset Vg Va Bb An Fi Es 58 defendat] *omitted* Bb 59 ego] ergo Ly 59 qui] Gl: *omitted* Ww 59 habeo] habeam Ly Es 60 vult] voluit Ly Vg Bb An Fi volit Va 60 percutere] sive iniuriare *added* Esm 60 meo] in meliori Va 61 non¹] nec Va 61–62 prohibeo] prohibetur Va 62 illum] Gl: *omitted* Ww 63 possim] possum Ly 63 primo] *omitted* Vc 65 clamore ... contingit] *omitted* Bb 65 contingit] convenit Va 65 defendere] quis defendere Ly Bb *omitted* Va An Fi 66 inferentem] inferendo Va 67 ibidem] ibi Va 67 dicens] quod *added* Es 68 quia] quod Va qui Bb Vc 68 illi] *omitted* Ly 68 admonendi sunt] *omitted* Ly Vg Va monendo Bb An Fi Vc We Es 68 sed] et Ly Vg Va *omitted* Bb An Fi Vc We Es 69 vindicando] vindicandos Va videndo Es 69 videlicet] videt Va *omitted* Ly Es *cancelled* Vgb 69 si] *omitted* Bb 69 possint] possunt Vc We Es 70 teneantur] *omitted* Es *added* Esm

55–56 1 Dial. 6.41 56–63 Gloss, s.v. interpretans, col. 1919 57 col. 898 57–58 c. *Ostendit*, col. 898 66–69 Gloss, *ibid.*

enim secundum Augustinum, ut habetur 23 q, 4 c. *Ipsa pietas*,
 quilibet tenetur alium se volentem occidere liberare et de periculo
 si potest etiam violenter extrahere, ita tenetur quilibet alium
 quesitum occidi de periculo liberare si potest, saltem, si non potest
 75 aliter, occultando. Sunt ergo diversi modi defendendi alium
 in periculo constitutum.

Secundo ex verbis glosse colligitur quod videns clericum verberari
 et non defendens, si potest, peccet, tamen excommunicationis
 sententiam non incurrit. Et per hoc respondetur ad rationem
 80 glosse superius allegatam, quia per illam rationem non concluditur
 quod non defendens clericum, si potest, non peccat, sed quod
 non incidit in excommunicationis sententiam.

Discipulus: Videtur quod ista ratio non concludit quod non
 incidit in excommunicationis sententiam, nam iudex vel iurisdictionem
 85 habens non defendendo clericum, cum potest, incidit in
 excommunicationis sententiam, et tamen nullo predictorum modorum
 participat clericum verberanti, quia nec locutione, nec oratione,
 nec in crimine, nec eius mandato clericus verberatur, nec auctoritatem
 prestat, quia plus est auctoritatem prestare quam non defendere.
 90

Magister: Potest dici quod glossa innuit quod iudex et superior
 non defendendo auctoritatem prestat, et ideo incidit in excommunicationis
 sententiam.

Discipulus: Hec sententia non videtur sufficiens, quia si iudex
 95 non defendendo auctoritatem prestat, eadem ratione socius non
 defendendo causam vel occasionem prestat. Qui autem causam
 prestat vel occasionem, ita punitur sicut faciens, sicut qui occasionem
 dampni dat dampnum dedisse videtur (*Extra, De iniuriis et dampno dato, Si culpa*).
 Ergo si iudex qui non defendit clericum verberatum sententiam excommunicationis
 100 incurrit, et quilibet alius qui non defendit clericum, cum potest, excommu-

71 ipsa] Cum Es 73 quilibet] *omitted* Es 77 secundo] *gap* An Fi 77–78 verberari] ■
 verberare Va 80–81 concluditur] Ly Vgb Vc We: excluditur Vg Va Bb An
 Fi Es 81 defendens] defendentes Va 81 quod²] quis Es 84 nam] quia
 Ly Vg Es 89 auctoritatem¹] auctoritatem We 91 quod¹] ut Ly Vgm sicut
 Vc We 94 sententia] responsio Vc We 96–97 qui ... punitur] *gap* Es
added Esm 98 extra] *omitted* Bb 99 dato] illato An Fi 100 verberatum]
 cum potest Ly Vg 100 incurrit] incurrat Ly 100 et] ita Es 101 cum
 potest] *omitted* Ly Vg

71 col. 909 79–80 1 Dial. 6.42 98–99 col. 880

nicationis sententia innodatur.

Magister: Tu tangis unum motivum fundamentale quorundam dicentium quod quilibet qui potest debet defendere impugnantem papam hereticum, quamvis nesciat papam esse hereticum. 105

Discipulus: Ex quo istud est unum de motivis illorum, maiorem tractatum de isto usque ad illam materiam censeo differendum. Tamen nunc dic breviter quomodo per glossam predictam ad hoc respondere contingat.

Magister: Potest dici quod quamvis sive iudex sive alius qui clericum non defendat, si potest, mortaliter peccat, ex lege tamen nature neuter sententiam excommunicationis incurrit, quia pena excommunicationis solummodo ex iure positivo infligitur. Pene autem iuris positivi sunt restringende et nullatenus ampliande. Et ideo, salva lege positiva, sententia excommunicationis lata per canonem contra non defendentes clericum ad pauciores quantum permittit canon debet extendi. Cum ergo canon predictus *Quante* salvari possit intelligendo ipsum tantummodo de potestate et iurisdictionem habentibus, qui gravius peccant non defendendo quam alii, de aliis non debet intelligi, licet alii non defendentes clericum, cum possunt, peccant mortaliter. 110 115 120

Discipulus: Dic ad tertiam obiectionem.

Magister: Ad tertiam respondetur quod hec non est vera ‘nullus tenetur ad illud pro quo potest ex pacto pecuniam recipere’. Si quis enim videret alium in articulo extreme necessitatis ex fame, posset licite vendere sibi panem, et tamen si alius non haberet unde emeret vel etiam nollet, teneretur sibi gratis dare panem pro vita sustentanda. Si tamen in necessitate constitutus extrema 125

102 sententia] sententiam Es 102 innodatur] incurrit Es 105 hereticum¹] omitted Es 106 illorum] eorum An Fi 107–108 differendum] defendendum Va deferendum An Fi Vc 108 nunc] tunc Bb omitted Es 108 per ... predictam] pro glossa predicta Vg Va Vc 108 predictam] eius added Va 109 respondere] responderi Es 110 sive¹] omitted Ly Vg Va Es 110 qui] Ly Vgm: omitted Vg Va Bb An Fi Vc We Es 111 clericum] clericus An Fi 111 defendat] defendit Ly Vg Va Es defenda Bb 111 si potest] omitted Es 111 peccat] peccet Bb Vc We Es 111 ex] gap An Fi si eum potest defendere ex Es 112 pena] sententia Es 113 solummodo] solum Va 113 ex] de An Fi 115 positiva] omitted Es added Esm 117 quante] omitted Va aperte Ly Vgb quanto Es 119 qui] quod Ly Vg Va 121 possunt] possint We 121 peccant] Bb: peccent Ly Vg Va An Fi Vc We Es 122 obiectionem] rationem Ly 123 respondetur] omitted Va 124 tenetur] omitted Es added Esm 125 videret] indigeret Ly 127 teneretur] tenetur We 128 sustentanda] sustinenda Es 128 constitutus] omitted Bb

130 haberet unde emere sibi necessaria vite ab aliis, a quibus posset
 135 emptione sibi acquirere necessaria vite, iste non teneretur sibi
 gratis necessaria exhibere. Sic in proposito licet recipere pecu-
 niam pro defensione socii si socius potest et vult dare pecuniam,
 vel apparet alius qui potest et vult eum defendere, vel ipse potest
 defendere semetipsum. Si autem ipse non potest semetipsum de-
 fendere, vel non potest aut non vult dare pecuniam pro defensione
 sua, alius tenetur eum defendere absque pecunia. Poterit tamen
 postea petere ab eo pecuniam et alius sibi dare tenebitur.

Ad quartam respondet glossa dis. 83 dicens: “patet hic quod
 140 medicus gratis tenetur curare pauperem infirmum, quia plus debet
 valere apud eum vita illius quam propria pecunia ut 86 dis. c. *Non*
satis. Sed quid si infirmus dives est et nichil vult dare medico.
 Nunquid gratis tenetur eum curare. Videtur quod non, cum nemo
 de suo cogatur facere beneficium, ut 10 q. 2 c. *Precarie*, cum
 145 etiam medicus licite potest recipere mercedem, ut 14 q. 5 c. *Non*
sane, dico quod tenetur eum curare suis impensis, et si convaluerit
 repetat expensas, quia utiliter gessit negotium eius”.

Discipulus: Ista videtur michi fortis allegatio pro assertione
 prefata, quod scilicet quilibet tenetur in periculo constitutum de-
 fendere et iuvare, cui tamen repugnare videtur quod glossa allegat
 150 dicens ‘nemo de suo cogatur facere beneficium (10 q. 2 *Precarie*)’.
 Unde quomodo ad hoc respondetur expone.

129 emere] We: *omitted* Ly Vg Va Bb An Fi Vc Es 129–130 a ... vi-
 te] *cancelled* Vgm emere posset, essentque presentes qui vendere vellent
 necessaria (*omitted* Vgm) Ly Vgm 130 emptione] emptionem Vg Va per
 emptionem Es 130 sibi¹] *omitted* Vg Es 130 acquirere] sibi *added* Vc
 130 vite] Vc We: *omitted* Ly Vg Va Bb An Fi Es 130 teneretur] Bb Vc
 We Es: tenetur Ly Vg Va An Fi 131 in] *omitted* Bb 132 socii] sui *added*
 An Fi 133 apparet] aliquis Ly 134 ipse] *omitted* Ly Vg Va 138 83]
gap Es cap. primo Ly Vgm 138 hic] hoc Ly 139 gratis] Gl: *omitted*
 Ww 139 tenetur] Gl: debet Ww 139 pauperem] pauperum Vg Bb An Vc
 140 eum] dominum Es 140–141 ut ... satis] Gl: *omitted* Ww 141 quid]
 Gl: *omitted* Ww 142 tenetur] conetur Va tenebitur Es 142 eum] ipsum
 Vc We 142 curare] iuvare We 142 videtur ... non] Gl: *omitted* Ww
 143 suo] sua Bb 143 10] 18 Ly Va Bb An Fi Vc 144 medicus] Gl:
omitted Ww 144 potest] possit Es 145 impensis] expensis Ly Vg Va
 Es 148 tenetur] alium *added* Es 149 iuvare] adiuvarere Es 149 tamen]
omitted Ly Vg vero Va 149 quod] quedam Vg Va 149 allegat] asserit Ly
 allegata Va 83 dis. c. Nemo Es 150 dicens] que dicit Es 150 10] 18 Vc
 151 respondeatur] respondeatur Es

138–146 Gloss, s.v. inferas, col. 400 138 Gratian, *dictum ante* c. 1, col. 293
 140–141 col. 300 143 col. 622 144–145 col. 742

Magister: Dicitur quod illa auctoritas truncate allegatur, quia verba illius capituli 10 q. 2 *Precarie* sunt hec: “cum ratio et usus obtineat neminem cui non vult contra utilitatem et rationem cogi de proprio facere beneficium”, que longe aliam sententiam continent quam dicere quod nemo de suo cogitur beneficium facere. Sepe enim lege divina pariter et nature ac etiam lege humana cogitur quis de suo beneficium facere, aliter enim nemo eleemosynam de suo facere alii teneretur, quod legi divine et nature ac etiam humane noscitur obviare. Nemo tamen contra utilitatem suam et contra rationem cogitur de proprio beneficium facere. Non enim dare eleemosynam de proprio est contra rationem nec contra utilitatem spiritualem eleemosynam facientis, licet quandoque sit contra utilitatem temporalem. Sic etiam defendere socium gratis absque mercede temporali non est contra utilitatem saltem spiritualem nec contra rationem, et ideo sepe cogitur quis lege nature et divina tale beneficium aliis gratis impendere.

Discipulus: Ista responsio videtur apparens. Ideo dic qualiter ad quintam instantiam respondetur.

Magister: Respondetur quod regulare est neminem teneri suis stipendiis militare pro persona privata. Fallit tamen in casu, quia si aliquis militando potest salvare vitam alterius qui non potest sibi reddere stipendium, debet propriis stipendiis pro eo militare salvando vitam eiusdem. Si enim miles in bello viderit socium ab adversariis fortiter impugnatum et in mortis periculum constitutum, debet, si potest, non sperando ab ipso stipendium ipsum de periculo liberare.

Discipulus: Miles recipit stipendium a principe pro principe et

152 dicitur] videtur Vc 152 truncate] truncate Va 153 10] 18 Vc 154 obtineat] obtineant Ly 154 cogi] cogere Es 155–156 continent] continet An Fi 156 suo] proprio Ly 157 pariter] omitted Va 157 etiam] omitted Ly Va Vgb in Es 158 quis] quia Bb 158 enim] ei Ly 158–159 nemo eleemosynam] necessario Es 159 alii] aliis Ly Vc alteri Es 159 teneretur] tenentur Vc 159–160 et ... humane] humane atque nature Es 159 et] omitted Va 159 nature] omitted Va 160 etiam] omitted An Fi 160 contra] omitted We 162 dare] omitted Vg Va added Vgm 162 est contra] econtra Bb 162 rationem] rationi Bb 162–163 nec contra] et Va 164 sic] Sicut Ly 166 spiritualem] defendentis added Ly Vgm 166 quis] aliquis Ly Vg Va 167 aliis] alii Vc omitted Es 169 instantiam] rationem Ly Vg omitted Va 170 teneri] omitted Es 172 aliquis] quis An Fi 173 eo] ea Es 173 militare] omitted An Fi Vc 174 viderit] videret An Fi Vc 178 et] pro added Es

180 aliis sibi fidelibus defendendis quando potest. Quare debet absque stipendio recipiendo a socio ipsum quando expedierit defendere.

Magister: Sicut miles recipit stipendium a principe etiam pro aliis comilitonibus quando expedierit defendendis, ita quilibet recipit preceptum a Deo et a lege nature pro sociis quando necesse fuerit defendendis. Non minus autem obligatur quis ex precepto 185 divino et lege nature quam ex stipendio recepto a principe. Quare sicut miles tenetur comilitones defendere quando convenienter potest, ita quilibet tenetur socium defendere quando convenienter potest.

Discipulus: Dic qualiter ad obiectionem ultimam respondetur.

190 **Magister:** Respondetur quod quamvis per leges nemo cogatur benefacere, tamen sepe per leges cogitur quis bonum facere. Lex enim neque divina neque humana cogit benefacere, quia sicut dicit Augustinus post verba que allegasti: “benefacere nemo potest nisi elegerit, nisi amaverit, quod est in libera voluntate”. Ex quibus 195 verbis colligitur quod sicut voluntas non potest cogi ita nemo potest cogi benefacere. Potest tamen quis cogi bonum facere, et quandoque quidem absolute, quandoque autem conditionaliter. Et sic per leges divinas et humanas cogitur quis conditionaliter benefacere, scilicet (si voluerit vitare penam temporalem vel eternam) 200 socium, cum potest, defendere.

Discipulus: Istam responsionem rationabilem arbitror, cui tamen glossa super illo verbo ‘cogimini’ repugnare videtur, cum dicit: “qui enim ex timore benefacit, reputatur non facere”. Ex quibus verbis colligitur quod aliquis potest benefacere ex timo-

---

179 sibi] *omitted* Ly Vg An Fi Vc 179 fidelibus] *subditis* Es 179 quare] Quia Vc 180 a socio] *omitted* Fi 180 expedierit] *expedit* Vc Es 182 comilitonibus] comilitibus Va Vc Es 182 expedierit] *necesse fuerit* Vc We 182–183 recipit] We: *recepit* Ly Vg Va Bb An Fi Vc Es 183 necesse] *necessarie* Bb 184 autem] vero Es 185 lege] *legis* Vc We 186 comilitones] *comilitonem* Vc We comilitonibus Es 186 defendere] *subvenire in defensionem* Es 187 quilibet] socius Ly 189 ad] *omitted* Vg *added* Vgm 191 sepe] *vel* *added* Vg Va Bb An Fi 192 sicut] *omitted* Ly 193 benefacere] *omitted* Es *added* Esm 196 cogi²] *omitted* An Fi 196 facere] *omitted* Ly 198–199 benefacere] *omitted* Vc We 199 temporalem] *temporale* Es 199 eternam)] *tenetur* *added* Ly 200 cum] *tamen* Va 202 cogimini] *cogitavi* Ly 203 enim] *omitted* Ly Vg Va Es

---

192–194 col. 939 202–203 col. 1348 202 In the canon *Ad fidem*, col. 939.

re, et ita aliquis saltem timore conditionaliter cogitur benefacere, quemadmodum cogitur bonum facere. 205

Magister: Respondetur quod glossa intentionem textus Augustini expressius habuisset si dixisset: “qui ex timore bonum facit reputatur non facere”, sicut Augustinus, ut habetur Extra, *De regulis iuris*, dicit: “qui ex timore facit preceptum, aliter quam debeat facit, et ideo iam non facit”. Potest tamen dici quod glossa posuit ‘benefacere’ pro ‘bonum facere’. Non est autem dubium quin leges cogant bona facere et ideo sepe metu legum nonnulli bona faciunt et ita timore benefaciunt, accipiendo ‘benefacere’ pro ‘bonum facere’. Sed Augustinus aliter accipit ‘benefacere’, quia pro meritorie et ex bona voluntate facere. 210 215

Capitulum 45

Discipulus: Allegationes quas supra in diversis capitulis adduxisti ad probandum quod catholici, qui possunt, de necessitate tenentur papam hereticum impugnantes defendere, tantummodo de scientibus et credentibus papam esse hereticum videntur concludere: quod illi soli, videlicet, qui sciunt aut credunt papam esse hereticum tenentur de necessitate salutis impugnantes ipsum, si possunt, defendere. Non autem videntur ostendere quod nescientes papam esse hereticum teneantur defendere ipsum de pravitate heretica impugnantes. Ideo quid de hoc sentiunt literati propala. 5 10

Magister: Rationes ille, saltem multe, non tantum de scientibus papam esse hereticum sed etiam de nescientibus, tamen dubitantibus, videntur procedere. Unde nonnulli putant quod, sicut si aliquis de facto a papa catholico appellaret ipsi heresim imponendo, antequam constaret appellationem huiusmodi non esse legitimam esset appellationi deferendum eiusdem, ita si aliqui 15

205 timore] timor Va omitted Es 205 cogitur] cognoscitur Va 206 quemadmodum ...
facere] omitted Vc 209 habetur] legitur Vc 211 iam non] non iam Ly
Vg Va Bb 213 cogant] sepe Ly Vg Va 213 bona] bene Vc 213 legum]
et timore added Ly 214 bona faciunt] benefaciunt Ly 214 bona] bonum
Es 214 et ... benefaciunt] omitted Ly 214 ita] non nisi Vg omitted We
in added Va 215 benefacere] omitted Ly Vg Va 216 pro] omitted Va
216 ex] omitted Va Bb 2 supra] omitted Es 5–6 concludere] excludere
We 6 quod] Quia Es 6 videlicet] scilicet Ly omitted Es cancelled Vgb
10 sentiunt] sentiant Es 10 propala] propalam Ly 11 multe] intellec-
te Va 12 etiam] omitted Ly 12 tamen] cum Va 13 putant] dicunt Es
14 catholico] omitted Es

impugnant papam hereticum, alii catholici nescientes ipsum esse hereticum et ignorantes an impugnantes ipsum veraciter et iuste impugnent, tenentur, si possunt, taliter impugnantes defendere.

20 **Discipulus:** Secundum ista que dicis hic est locus congruus pertractandi conclusionem tertiam illorum qui tenent quod licet appellare a summo pontifice, quam supra cap. 17 recitasti, et nunc iterum replicasti. Ideo pro illa conclusione primo satagas allegare.

25 **Magister:** Quod deferendum sit appellationi a papa catholico pro causa heresis interiecte antequam constet ipsam non esse legitimam multis modis videtur posse probari. Primo autem sic. Non minus est deferendum appellationi pro causa heresis interiecte quam aliis appellationibus pro gravaminibus spiritualibus et levi-
30 bus interiectis, quia appellatio pro causa fidei interiecta spectat ad ius publicum et utilitatem communem, ergo non minori privilegio gaudere debet quam appellatio interiecta pro utilitate privata. Sed aliis appellationibus est deferendum quamvis non constet quod non sunt legitime eo quod causa allegata non est probata. Ergo
35 multo fortius appellationi a papa pro causa heresis interiecte est deferendum dummodo non constet quod non est legitima.

Discipulus: Tardiores exemplis apertis sepe moventur, ideo pone exemplum apertum de appellatione a papa catholico interiecta.

40 **Magister:** Sicut in principio istius materie tibi apertius indicavi tenentes istam assertionem quod appellationi a papa catholico est deferendum antequam constet appellationem non esse legitimam nolunt ad strictissimam significationem ‘appellationis’ artari, sed utuntur nomine ‘appellationis’ quo poterunt largius,
45 scilicet pro provocatione largissime sumpta, imo etiam, si usus permittit, pro recusatione. Intendunt igitur quod appellationi seu

---

17 esse] *omitted* Vc Es 18 impugnantes] *omitted* Es 19 impugnent] *omitted* Va 19 si] et Es 20 secundum] *omitted* Vg *added* Vgm 21 qui tenent] *omitted* Vg Va 21 tenent] dicunt Ly 22 quam] quod Va Bb An Fi 22 17] 7 Bb 23 primo] prius Es 27 multis] multi Bb 27 autem] *omitted* Ly Es *cancelled* Vgb 29 gravaminibus] gravaminibus Ly 33 est] *omitted* Bb 34 non¹] *omitted* Es 35 interiecte] interiecta Es 37 sepe] semper Vc 37 ideo] non Va 40–41 indicavi] ut *added* Va 42 constet] constat Es 42 appellationem] causam Es 44 poterunt] possunt Es 45 pro] *omitted* Bb An Fi Vc 45 si] *omitted* Ly Vg Va 46 intendunt] intendunt Va

---

22 1 Dial. 6.17 40 1 Dial. 6.18

provocationi a papa catholico, vel etiam recusationi, quando allegatur causa que si esset probata deberet legitima reputari, tali appellationi vel recusationi est omnino deferendum.

Tali modo loquendi supposito, ponatur quod aliquis appellat a papa vel recusat eum, allegando et se velle probare firmiter offerendo quod papa tenuit et asseruit fidem christianam esse falsam et fictam, et ideo papa non potest nec debet officium papatus exercere. Quo posito, dicunt isti quod tali appellationi seu provocationi vel recusationi, quantumcunque causa allegata sit falsa, quia tamen est talis que si esset probata deberet legitima reputari, antequam allegans eam fuerit de calumpnia convictus vel in probatione defecerit, aut per aliam exceptionem legitimam vel alium modum congruum appareat repellendus, tam papa quam alii catholici debent tali appellationi vel recusationi deferre circa talem appellantem vel recusantem, antequam eum malitiose constiterit processisse nichil penitus innovando. Imo pro tempore illo a iurisdictione summi pontificis est exemptus.

Hoc exemplo posito, probatur quod modo predicto tam summus pontifex quam alii tali appellationi vel recusationi deferre tenentur, et primo sic. Secundum leges favore religionis multa statuuntur contra rationem, quod sane intellectum consonum veritati dinoscitur, quia religio christiana maiori favore dinoscitur esse digna quam quecunque causa privata. Ex quo concluditur quod verba iuris in favorem religionis amplianda sunt et nullatenus restringenda, et per consequens omnia iura canonica et civilia in favorem edita appellantis interpretanda sunt largissime quando appellans pro religione christiana et fide catholica se asserit

47 etiam] *omitted* Ly Vg Va 50 tali] ergo *added* Es 50 appellat] appellet Ly Vc We 51 recusat] recuset Ly Vc 51 et] *omitted* Vg Va 53 et²] *omitted* Va Es 53 papa] *omitted* Ly *cancelled* Vgb papatus Vg We Es 53 papatus] Ly Va Vgb Bb Vc: *omitted* Vg An Fi We Es 54 dicunt] debent Va 56 quia] *omitted* Es 56 tamen] non *added* Bb An Fi nec *added* Va 57 calumpnia] et falsitate *added* We 59 quam] omnes *added* Vc We 59–60 catholici] *omitted* Es 60–61 tali ... antequam] appellationi vel recusationi circa talem appellantem vel recusantem Vg tali appellationi vel recusationi deferre circa taliter appellantem vel recusantem priusquam Vgm 60 circa] contra We Es 60 talem] taliter Ly Vc 61 antequam] priusquam Ly 61 eum] quam eum Vg 61 malitiose] malignissime Es 66 et] *omitted* Vc 67 statuuntur] constituuntur Ly 67 sane] sano Ly Vg 67 intellectum] intellectui Ly 67 consonum] inconsonum Ly 68 quia] *omitted* Bb vel *added* Vg Va autem *added* An Fi 69 quecunque] quacunqu Bb 72–73 quando] quia Ly

75 appellare. Constat autem secundum iura canonica et civilia quod
 appellationi illius qui pro re alia quam pro fide appellat, si talem
 causam allegat que si esset probata deberet legitima reputari, iu-
 dex a quo appellat et alii deferre tenentur. Ergo per eadem iura
 probatur quod appellans a papa allegans quod papa tenet et as-
 80 serit fidem christianam esse falsam, papa et alii appellationi eius
 vel recusationi deferre tenentur, quia si hec causa esset probata
 deberet legitima reputari. Si enim talis appellans probaret legiti-
 me papam tenere fidem christianam esse falsam, papa nec super
 ipsum nec super alium iurisdictionem haberet.

85 Secunda ratio talis est. Appellationi vel recusationi illius de-
 ferendum est (antequam constet eum frustratorie seu malitiose
 procedere) cui licet pro causa quam allegat ab alio appellare vel
 alium recusare, quia sicut omni appellationi vel recusationi le-
 gitime deferendum est ita etiam omni appellationi et recusationi
 90 quam non constat esse illegitimam deferendum est. Sed catholi-
 co licet a papa appellare vel papam recusare si papa asserit fidem
 christianam esse falsam. Ergo si pro causa hac quis appellat a
 papa vel eum recusat pro iudice, antequam constet talem appel-
 lationem vel recusationem non esse legitimam tali appellationi
 vel recusationi deferendum est. Sed non potest constare talem
 95 appellationem vel recusationem non esse legitimam nisi constite-
 rit causam allegatam esse falsam. Ergo antequam constet causam
 allegatam esse falsam deferendum est appellationi vel recusationi
 huiusmodi.

---

75 pro¹] *omitted* Va 75 appellat] Kn: *omitted* Ww 75 si] sic Va 77 appellat] ■
 appellatur Va 79 christianam] catholicam Es 83 ipsum] istum Ly Vg Va
 83 super] *omitted* An Fi 83 alium] aliquem alium We Es aliquam *added*
 Vc 84 ratio] est Bb 84 est] Sicut *added* Ly 84 illius] legitime Ly illud
 Vg *omitted* Va 85 est] ita etiam omni appellationi et recusationi quam non
 constat illegitimam esse deferendum est *added* Ly 86 cui] et Ly Vg Va Es
 86 allegat] alleget Ly 87 recusare] et *added* Ly Vg Va Es 87 sicut] sic
 Ly *omitted* Es 88–89 ita ... est] *omitted* Ly 88 etiam] et Vc 88 omni
omitted Vg 89 constat] constet Es 89 illegitimam] legitimam Vc Es
 91 esse falsam] *omitted* An Fi 91 appellat] vel *added* Bb 91–92 a ...
 talem] *omitted* Ly Vg 92 papa] papam Bb 92 vel] *omitted* Bb 92 eum]
 Es: papam Vc We *omitted* Ly Vg Va Bb An Fi 92 recusat] si se gerat *added*
 Es 93 recusationem] pro iudice antequam constet talem appellationem vel
 recusationem *added* Vg Va 93–95 tali ... legitimam] *omitted* Ly Di 94 vel
 recusationi] *omitted* Vg Va 96–97 antequam ... falsam] *omitted* Ly

Tertia ratio talis est. Si appellationi vel recusationi huiusmodi
 est minime deferendum, aut hoc est quia causa assignata si esset 100
 probata non deberet legitima reputari, aut quia ille a quo appella-
 tur vel qui recusatur est talis persona a qua pro causa tali appellare
 non licet, vel quia appellans vel recusans est talis persona cui spe-
 cialiter est interdictum a iure ne pro tali causa appellet, vel quia
 appellans vel recusans infra tempus statutum a iure non appellat 105
 vel non recusat, vel suam appellationem vel recusationem ne-
 quaquam prosequitur, vel quia in forma appellationis aliqua que
 deberent inferri obmittuntur. Quia si aliqua appellatio vel recusa-
 tio repellitur, aut est repellenda propter causam non legitimam si
 etiam esset probata, vel propter defectum appellationis aut pro- 110
 secutionis, aut propter obmissionem temporis a iure statuti, vel
 propter conditionem persone a qua appellatur vel recusatur, vel
 propter conditionem persone appellantis vel recusantis.

Sed propter primum non est dicendum quod tali appellatio-
 ni vel recusationi est minime deferendum, quia causa assignata 115
 (quod papa videlicet tenet et asserit fidem christianam esse fal-
 sam) est talis que si esset probata deberet ab omnibus catholicis
 sufficiens et legitima reputari. Nec propter secundum, quia a papa
 si asserit et tenet fidem christianam esse falsam licet appellare,
 imo est ab omnibus catholicis evitandus. Nec propter tertium est 120
 tali appellationi vel recusationi minime deferendum, quia ponat-
 ur quod appellans seu recusans sit bone fame quando appellat
 vel recusat et talis contra quem nichil obici possit, imo ponatur
 quod sit rex vel episcopus aut talis opinionis et fame quod contra
 personam non possit exceptio legitima allegari. Nec propter quar- 125
 tum est tali appellationi vel recusationi minime deferendum, tum

---

99 vel recusationi] *omitted* Es 100 est¹] esset Es 100 est²] esset Es
 100 assignata] allegata Es 101–102 appellatur] We: appellat Ly Vg Va
 Bb An Fi Vc Es 104 appellet] appellaret Ly 106 vel²] quia *added* Es
 106 vel³] suam *added* Vc 108 deberent] debuerant Es 108–109 vel re-
 cusatio] *omitted* Bb 109 repellitur] repelletur Va 109 repellenda] re-
 pellendam Vc 109 non] *omitted* Ly Vg Va Es 110 etiam] *omitted* Es
 111 obmissionem] emissionem Bb 111 statuti] stat Bb 112–113 a ...
 persone] *omitted* Es 112 qua] quo Bb Vg Di 112 vel¹] que *added*
 We 114 est] *omitted* Es 115 assignata] allegata Es 116 quod] quia
 Vg Va 116 videlicet] scilicet Es 118 sufficiens] sufficientissima Vc We
 119 christianam] catholicam Es 120 catholicis] *omitted* Es 125 personam
 papam Vc eum Es 126 vel recusationi] *omitted* An Fi Vc We a iudice *added*
 Ly 126 tum] cum Va *omitted* Es

130 quia sicut probatum est, tali appellanti vel recusanti non potest
currere tempus, cum non sit simpliciter necesse appellare pro tali
causa, tum quia ponatur quod infra tempus statutum a iure ap-
135 pellet vel recuset et appellationem vel recusationem prosequatur.
Nec propter quintum est tali appellationi vel recusationi minime
deferendum. Tum quia in hoc casu in favorem fidei christiane non
est necesse servare subtilitates iuris, tum quia ponatur quod talis
140 appellans vel recusans nichil de contingentibus et subtilitatibus
iuris obmittat. Patet igitur quod nulla ratio potest allegari quare
tali appellationi sit minime deferendum, quia nec ex parte cause
assignate, nec ex parte appellantis, nec ex parte persone a qua
appellatur, nec ex parte temporis, nec ex parte forme appellatio-
nis. Et ita dicendum est secundum istos quod tali appellationi seu
145 recusationi est deferendum omnino.

Discipulus: Potest dici quod ratio potest reddi quare tali ap-
pellationi seu recusationi est minime deferendum ex parte cause,
quia causa est falsa, eo quod papa est catholicus secundum ca-
sum.

145 **Magister:** Ista responsio frivola reputatur, quia falsitas cause
non impedit quominus appellationi vel recusationi sit deferendum
antequam falsitas sit probata vel offerens se probaturum causam
in probatione defecerit. Aliter enim nunquam esset aliqua appel-
latio reprobanda cui iudex vel alius rationabiliter detulisset, quod
150 tamen constat esse falsum. Si enim iudex iustam contra aliquam
profert sententiam, si ille duxerit appellandum allegans quod sen-
tentia est iniqua, iudex quamvis sciat appellationem esse iniquam

---

127 sicut] si Es (*corrected* Esb) 127 appellanti] appellationi Vc 127 recusanti] ■
recusationi Vc 129 ponatur] ponitur Ly 130 prosequatur] An Vc We Es:
prosequitur Ly Vg Va Bb Fi 132 tum] Cum Va 132 favorem] favore Va
133 servare] observare Ly 133 subtilitates] sublitates Va 133 tum] cum
Va 134 et] Ly Vg Va We Es: vel An Fi Vc *omitted* Bb 134 subtilitatibus]
omitted Bb 135 igitur] primo Vg Va Bb An Fi 135 quod] quia Va An Fi
137 persone] illius Es 137 qua] quo Es 139 ita] sic Es 139 est] *omit-*
ted Es 139 istos] ipsos Ly Vg 141 potest reddi] *omitted* Es 141 potest²]
dari vel Ly dici vel Vg Va 142 seu recusationi] *omitted* Ly Vg Va Es
142 deferendum] potest etiam *added* Es 147–148 antequam ... defecerit]
omitted Es 147 se] *omitted* Va 149 reprobanda] recipienda Es 149 cui]
an Ly 150 tamen] *omitted* Va 150 iustam] *omitted* Es 151 profert] pro-
ferret Ly Vc 152 sciat] scit Va 152 esse] *omitted* Ly Vg Va

et causam esse falsam, quia tamen adhuc non est probata causa
esse falsa, nec dum appellans in probatione defecit, iudex appel- 155
lationi sue deferre tenetur, qui tamen postquam de iniqua appel-
latione fuerit convictus exigente iustitia est graviter puniendus.

Discipulus: Alias rationes adducas.

Magister: Quarta ratio pro assertionem predicta talis est. Illius
appellationi vel recusationi est deferendum qui appellat vel recu- 160
sat ex causa que si esset probata deberet legitima reputari, cuius
accusatio et testimonium contra superiorem in eadem causa de-
bet admitti. Sed qui voluerit papam de supradicta heresi accu-
sare vel contra eum testificari, si alias est persona idonea, eius
est accusatio et etiam testificatio admittenda. Ergo si ex eadem 165
causa duxerit appellandum, vel eundem superiorem duxerit recu-
sandum, eius appellationi vel recusationi est deferendum. Maior
videtur manifesta quia ex eque levibus causis vel equalibus con-
tingit contra aliquem appellare et recusare ipsum de quibus con-
tingit eum accusare vel contra eum testimonium ferre. Sepe etiam
licet aliquem iudicem recusare quando recusans ipsum accusa- 170
re vel testificari contra ipsum non debet. Minor etiam videtur
certa, quia constat quod papa potest de heresi accusari secundum
iura, et per consequens contingit contra ipsum super heresi testi-
monium ferre, quod maxime veritatem habet si papa tenet fidem 175
christianam esse falsam.

Quinta ratio est hec. Ille cuius appellationi vel recusationi me-
rito non defertur, de appellatione iniqua seu frustratoria vitupe-
randus censetur, quia solummodo appellationi vel recusationi fru-
stratorie vel inique est minime deferendum. Sed qui appellat vel

153 adhuc] ad hoc Va 154 falsa] falsam Va 154 dum] etiam Ly Vgb
154 defecit] defecerit Va deficit Es 159 appellationi vel] *omitted* Es 161 et]
vel Ly Es 162 qui] si quis Es 162 supradicta] predicta Ly Vg Va Es
163 testificari] testificare Vg Va An Fi testimoni Va 163 alias] alius Ly ali-
ter An Fi Vc 165–166 appellandum ... recusandum] *omitted* Es 165 superiorem]
Vc We Di: iudicem Ly errorem Vg Va Bb An Fi 166 eius] eidem Va
167 videtur] est Ly Va Vgb Es *omitted* Vg 167 ex] *omitted* Ly 168 et]
vel Es 168 de] ex Ly Vgb 168–169 contingit] *omitted* An Fi 169 eum¹]
ipsum An Fi 169 eum²] *omitted* Bb 169 etiam] enim Ly Vgb *omitted*
Vg Va 170–171 quando ... accusare] *omitted* Ly 170 quando] tamen
Vgb 170–171 accusare] accusari Bb Va 171 contra ipsum] contrarium
Va 171 non debet] ut patet Ly 173 contingit] *omitted* An Fi 173 super]
de Ly Vg Va 173 heresi] heresim Es 174 ferre] ferri Ly Vgb 176 vel] et
Es 177 iniqua] et frivola *added* Es 178 vel] et Bb We 178 recusationi]
frivole *added* Es

180 recusat papam pro iudice se gerente se offerens probaturum quod
 papa tenet et asserit fidem christianam esse falsam, ante exami-
 nationem cause et antequam convincatur de falsi criminis imposi-
 tionem vel in probatione defecerit, non est vituperandus iuxta sen-
 185 tentiam sapientis qui, ut habetur Ecclesiastici 11, ait: “priusquam
 interrogas, ne vituperes quemquam”. Ergo tali appellationi vel
 recusationi antequam ostendatur iniqua, est deferendum.

Sexta ratio talis est. In dubiis via securior est tenenda (Extra,
De regulis iuris, Estote et Extra, *De homicidio, Ad audientiam*).

190 Sed deferre appellationi vel recusationi pape ex causa predicta
 est via securior, nam ex hoc quod tali appellationi vel recusationi
 defertur nullum periculum imminet, neque fidei christiane neque
 summo pontifici, si est innocens. Si autem talibus appellationi-
 bus vel recusationibus esset minime deferendum, magna pericula
 195 possent fidei catholice imminere. Posset etiam papa absque me-
 tu stricti iudicii et pene condigne in catholicis fidei corrumpere
 puritatem. Ergo securiorem viam sequendo in favorem fidei chri-
 stiane, est talibus appellationibus et recusationibus deferendum.

200 **Discipulus:** Videtur quod talis via non est securior, quia sum-
 mo pontifici, si talibus esset appellationibus et recusationibus de-
 ferendum, multiplicia et magna imminerent dispendia. Posset
 enim quilibet papam catholicum tanquam hereticum recusare, ex
 quo fama summi pontificis multipliciter lederetur, et ipse suam
 innocentiam declarando modis variis vexaretur.

180 se gerente] se gerentem Ly Es *omitted* We 180 se²] scilicet Ly 180 quod] quia Vg Va Bb An Fi 182 de] heresi *added* Vc 186 ostendatur] esse *added* Va 187 securior] securio Bb 188 de¹] *omitted* An Fi Vc 188 et ... audientiam)] *omitted* Es 189 sed] debet Va 189 deferre] ex declaratione Es 189 appellationi] appellationis Es 189 vel recusationi] *omitted* Vc 189 vel] et Va We 189 recusationi] recusationis Es 189 pape] *omitted* Es 189 ex] in Es 190 est] *omitted* Bb Es 190 securior] tenetur *added* Es 190 nam] quia Es 190–191 quod ... defertur] *omitted* Es 191 nullum] illum Bb 192 est] esset Es 192–193 talibus ... recusationibus] tali appellationi vel recusationi Es 193 vel] et Vg Bb We 193 esset] Vc We Es: est Ly Vg (*cancelled* Vgb) Va Bb An Fi 193 deferendum] deferatur Vgb 194 catholice] orthodoxe Es 194 etiam] enim Vc We 195 in catholicis] catholice Ly 196 sequendo] tenendo Es et *added* Es 197 est ... deferendum] est tali appellationi deferendum et etiam tali recusationi Es 197 et] vel Ly 198 est] sit Ly 199–200 talibus ... deferendum] si tali appellationi vel recusationi deferendum esset Es 199–200 deferendum] *omitted* An Fi 202 ipse] ipsum Va

Magister: Ista responsio impugnatur, quia talis via non est securior, quod sic probatur. Illa via que est in favorem fidei christiane et non in probabile dispendium summi pontificis innocentis est securior quam illa via que potest vergere in notabile dispendium fidei orthodoxe et in periculosum favorem pape pravitate heretica maculati. Sed deferre huiusmodi appellationibus et recusationibus interiectis ex causa predicta, antequam legitime constet causam esse falsam, est in favorem fidei christiane et non est in probabile dispendium vel periculum summi pontificis innocentis, quia summo pontifici innocenti plurime vie patent omne periculum evadendi. Non deferre autem huiusmodi appellationibus et recusationibus potest vergere in notabile dispendium fidei orthodoxe, et in favorem pape heretici. Poterit enim libere papa hereticus pravitate heretica corrumpere orthodoxos si nemo contra eum est super crimine heresis audiendus. Deferre ergo huiusmodi appellationibus et recusationibus est via securior et ideo est tenenda.

Discipulus: Ista ratio dupliciter videtur deficere. Primo quia, sicut dixi, deferre appellationibus et recusationibus huiusmodi potest vergere in personale periculum summi pontificis innocentis, quia quilibet poterit eum diffamare et multipliciter fatigare. Secundo deficit quia quamvis non sit talibus appellationibus et recusationibus deferendum, non tamen poterit papa hereticus libere pravitate heretica corrumpere orthodoxos, quia si aliqui qui sint minime repellendi eum accusare voluerint de heretica pravitate

---

206 in] *omitted* Ly Vg Va 208 orthodoxe] christiane Es 208 in] *omitted* Ly 208 periculosum] periculum et in Ly Vg periculum et Va 208 favorem] favore Bb *omitted* An Fi 209 maculati] maculari Fi Vc 209 appellationibus] appellationi Es 209–210 recusationibus] recusationi Es 211 est²] *omitted* An Fi Vc 212 probabile] personale Ly Vgb Es 212 innocentis] *omitted* Va 213 omne] Ly Vg Vc We: esse Va Bb An Fi ad Es 214 evadendi] evadendo Va tale evadendum Es 214 autem] aut Va Es 215 recusationibus] appellationi vel recusationi Es 215–216 orthodoxe] christiane Es 216 poterit] potest Es 216 libere] tunc Es 218 est] esset Es 218 audiendus] audiendo Va 219 appellationibus ... recusationibus] appellationi vel recusationi Es 219 et²] *omitted* Es 221 dupliciter] *omitted* Vg Va 222 sicut] ego *added* Ly 222 appellationibus ... huiusmodi] huiusmodi appellationi vel recusationi Es 223 personale] *omitted* Es 223 summi] *omitted* Es 225 deficit] *omitted* Es 225–226 quamvis ... deferendum] si non deferretur huiusmodi appellationi vel recusationi Es 226 poterit] posset Es 226 libere] licite Es 227 sint] essent Es 228 voluerint] vellent Es 228 de ... pravitate] *omitted* Es

eis non debet audientia denegari.

230 **Magister:** Prima instantia tua frivola multis apparet, quia si-
cut, quemadmodum notatur glossa Extra, *De presumptionibus*, c.
Quia verisimile non est: “de nemine presumendum est, quod
bona sua iacet, supra *De renuntiatione*, c. *Super eo*, et supra
235 *De restitutione spoliatorum*, c. *Sollicite*”, ita de nemine presu-
mendum est quod gratis confusio et totius amissioni honoris
ac pene pravitate heretice se exponat. Sed qui appellaret a papa
vel ipsum tanquam hereticum recusaret, eidem imponendo quod
fidem christianam asserat esse falsam, se confusio perpetue et
amissioni totius honoris et pene pravitate heretice exponeret. Ta-
240 lis enim propter tanti criminis impositionem tante persone omni-
bus predictis esset dignissimus. Ergo de nemine qui fuerit bone
discretionis et fame est presumendum quod tale quid velit men-
daciter imponere summo pontifici. Quare quantumcunque talibus
appellationibus et recusationibus deferatur, probabile periculum
245 nequaquam imminet summo pontifici innocenti, quia nullatenus
oportet probabiliter formidare quod unquam aliquis tantum cri-
men summo pontifici innocenti audebit imponere. Et si continge-
ret quod semel vel bis aliqui ad tantam devenirent insaniam quod
mendaciter tale crimen imponerent summo pontifici innocenti et
250 propter hoc appellarent ab ipso vel recusarent eundem, non essent
propter hoc tales appellationes vel recusationes regulariter repe-
llende. Quia sicut in legibus statuendis ita in interpretatione legum

229 debet] esset Es 229 denegari] neganda Es 230 apparet] patet Es
231 quemadmodum] omitted Es 231 glossa] Kn: omitted Ww 232 non
est] Vc We: quia sicut Ly quia Vg (sicut added Vgb) non Va Bb An Fi omitted
Es 232 quod] quia Va Bb An Fi We 233 supra¹] omitted Es 233 eo]
Gl: hoc Ww 233 supra²] omitted Es 234 spoliatorum] spoliatarum Ly
Vg Va An Fi Es 235 amissioni] dimissioni Es 236 se exponat] omit-
ted Va 238 asserat] asserit Es 238 perpetue] pape Ly Vg 238 et]
omitted Es 239 heretice] se added Ly Vg Va 239 exponeret] exponat
Vg 240 propter] papa Va 240 impositionem] impositione Ly Vg Va Bb
Vc impositioni et Es 243–244 talibus ... recusationibus] tali appellationi
vel recusationi Es 244 probabile] personale Es 245 imminet] immine-
ret Es 246 oportet] debet An Fi est Es 246 formidare] dubitandum Es
247 audebit] audeat Es 248 aliqui] omitted An 248 insaniam] infamiam
Es 250 essent] esset Es 251–252 tales ... repellende] talis appellatio vel
recusatio regulariter repellenda Es 252 statuendis] stuendis Bb 252 in²]
omitted Vg Es

231–234 Gloss, s.v. concesserit, col. 789 231–232 col. 355 233 col. 104
233–234 col. 280

ea que frequenter et non que raro accidunt sunt pensanda. Quare cum raro vel nunquam accidat quod aliquis appellando vel recusando papam sibi imponat quod fidem abnegaverit christianam, cum ista sit causa que si esset probata deberet legitima reputari, concluditur quod iura que asserunt quod est appellationibus et recusationibus deferendum in quibus assignatur causa que si esset probata deberet legitima reputari, ad appellationem et recusationem pape in qua pro causa assignatur quod papa fidem christianam asserit esse falsam sunt omnimode extendenda.

Secunda instantia tua per rationem quartam autem superius factam refellitur, ubi ostensum est quod cuilibet licet accusare papam de heretica pravitate et eius appellationi et recusationi pro causa heresis est omnimode deferendum, cum minus sit appellare vel iudicem recusare quam accusare eundem.

Capitulum 46

Discipulus: Ex quo allegasti pro assertione dicente quod deferendum est appellationi seu recusationi pape antequam constet talem appellationem vel recusationem non esse legitimam, quia causa videlicet allegata non est probata licet sit talis que, si esset probata, deberet legitima reputari, peto ut pro assertione contraria aliquas allegationes adducas.

Magister: Quod nescientes et dubitantes talem appellationem vel recusationem esse legitimam eidem deferre non debeant, maxime si papa sciens causam esse falsam non defert eidem videtur posse probari primo sic. Preceptis pape oportet non solum in certis sed etiam in dubiis obedire, cum etiam in dubiis precepto regis

---

254 nunquam] unquam Bb 254 accidat] accida Bb 254 appellando] a papa *added* Es 254 vel²] eum *added* Es 255 papam] *omitted* Es 257 appellationibus] appellationi Es 258 recusationibus] recusationi Es 259 legitima] legitime Es 259 appellationem] a papa *added* Es 260 pape] eiusdem Es 261 omnimode] omnino An Fi Es 261 extendenda] Et *added* Ly Vg 262 secunda] *omitted* Va 262 per] Ly Vc We Es: contra Vg Va Bb An Fi 262 autem] *omitted* Va Vc 263 refellitur] repellitur Ly Vg Es repellitur Va 263 ubi] nam Ly 263 cuilibet] cui We Vc (cuilibet Vcm) 264 et¹] *omitted* We Es 265 omnimode] omnino An Fi Vc 266 eundem] eum Es 5 videlicet] *omitted* Es 5 que] quod Ly Vg 6 probata] et *added* Va 6 deberet] posset We 6 reputari] reprobari Vc 7 adducas] inducas Esb 9 vel recusationem] *omitted* Bb non *added* Ly 9 eidem] eis Ly 10 defert] deferret Ly Va Vc 10–11 videtur posse] posset Es

15 sacrilegi miles debeat obedire, teste Augustino qui, ut legitur 23
 q. 1 c. *Quid culpatur*, ait: “vir iustus, si forte etiam sub rege,
 homine sacrilego, militet, recte potest illo iubente bellare, si, vi-
 ce pacis ordinem servans, quod sibi iubetur, vel non esse contra
 Dei preceptum, certum est, vel utrum sit, certum non est, ita, ut
 20 fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem au-
 tem militem ostendat ordo serviendi”. Ex quibus verbis colligitur
 quod miles regi sacrilego in dubiis obedire tenetur. Ergo multo
 magis in dubiis est obediendum summo pontifici. Ex quo conclu-
 ditur quod dubitantes talem appellationem vel recusationem esse
 legitimam si papa non defert ei et aliis mandat ne deferant, ipsi
 ei obedire debent.

25 Secundo sic. Nulli clerico licet ante tempus sententiae ab epi-
 scopo suo discedere (8 q. 4 *Nonne*). Ergo multo magis propter
 nullam appellationem vel recusationem ante decisionem cause
 licet catholicis ab obedientia pape recedere. Ergo post recusa-
 tionem vel appellationem huiusmodi est in omnibus obediendum
 30 pape sicut prius. Ergo si papa precipit tali appellationi vel recu-
 sationi nequaquam deferre, dubitantes talem appellationem vel
 recusationem non esse legitimam ei non tenentur deferre. Aliter
 oporteret catholicos nescientes papam esse hereticum ab obedia-
 tia ipsius recedere, quod nullatenus est tenendum.

Capitulum 47

Discipulus: Non puto quod fortiores rationes quam sint iste
 due pro assertione predicta valeant inveniri. Ideo plures nequa-
 quam adducas sed dic quomodo respondetur ad istas.

5 **Magister:** Ad primam respondetur de dubiis distinguendo.
 Nam sicut distinguitur de ignorantia, prout legitur 1 q. 4 § *Notan-*
dum, quod alia est ignorantia facti, alia iuris, et ignorantia facti

---

13 legitur] habetur Ly Vg Va Vc 14 vir] *omitted* Bb 14 etiam] *omitted*
 Es 14 rege] et *added* Ly Vg Va Bb An Fi Vc We vel *added* Es 15 recte]
 rite Es 15–16 vice] nite Va 17 sit] sic Va 18–19 autem] aut Va
 21 summo pontifici] pape Es 24 obedire] deferre non We 25 nulli] nullo
 Es 26 nonne)... magis] *omitted* Ly 29 vel] *omitted* Bb 31 deferre] de-
 ferri Ly Es differri Vg Va Bb An Fi We 32 ei] en Vg An 3–4 nequaquam]
 non Ly Vgb 4 dic] *omitted* Es 4 istas] ipsas manifesta Es 6 4] c. Crimen
added Ly 7 alia¹] aliqua Es 7 alia²] est *added* Ly Vg Va 7 et]
omitted Ly Vg Va

alia est eius quod oportet scire et alia eius quod non oportet scire, et similiter ignorantia iuris alia est iuris naturalis, alia civilis, sic est dubitatio facti et dubitatio iuris. Et alia est dubitatio facti quod oportet scire, alia est facti quod non oportet scire. Et similiter alia est dubitatio iuris quod quis scire tenetur et alia est iuris quod quis non tenetur scire. 10

Per hoc respondetur ad primam rationem, quod quedam sunt dubia que oportet scire et quedam sunt dubia que non oportet scire. In dubiis autem que non oportet scire est obediendum superiori, et in tali casu loquitur Augustinus in verbis superius allegatis. In dubiis vero que oportet scire non est semper obediendum superiori. Si enim rex vel alius preciperet adorare Machometum vel servare legem Iudeorum, quamvis subditus dubitaret tale preceptum esse contra legem Dei et iniquum nullatenus excusaretur a peccato obediendo, quemadmodum Iudei et alii minime excusantur licet nesciant se malefacere. Sic dicunt in proposito, quod si aliquis dubitat an sit obediendum pape precipienti quod tali appellationi vel recusationi minime deferatur, dubitat de illo quod oportet scire et nullatenus dubitare. Quilibet enim capax rationis scire tenetur quod magis favendum est legi divine quam cuicunque mortali, et ideo occurrendum est magis ubi imminet periculum legis divine quam ubi imminet periculum hominis cuiuscunque mortalis. Quare quilibet scire tenetur quod in derogationem et subversionem legis divine nulli oportet obedire prelato. Tenetur etiam quilibet scire quod si non esset deferendum appellationi 15 20 25 30

---

8 et] *omitted* Es 8 alia²] est *added* Fi 9 alia¹ ... iuris²] *omitted* Fi 9 alia²] est *added* Va est iuris *added* Es 9–10 sic ... facti²] *omitted* Es 10 est¹] alia *added* Ly 10 et¹ ... iuris] *omitted* Vg Va 10 et¹] alia *added* Ly 10 est²] *omitted* Ly 10–11 quod ... scire¹] et dubitatio iuris Vg alia iuris et Va 11 alia ... scire²] *omitted* Ly 11 alia] et alia Vg 11 est] dubitatio *added* Vg Va Es 11 non] *omitted* Vg 11 et] *omitted* Es 12 iuris¹] *omitted* Ly 12 scire] non *added* Ly 12 et] *omitted* Es 12 est²] dubitatio *added* We Es 13 non] *omitted* Ly 13 scire] et alia est dubitatio iuris quod quis scire non tenetur *added* Ly Et *added* Es 16 est] semper *added* We 16–17 superiori] superioribus Va 18 vero] autem We 19 adorare] Vc We: adorari Ly Vg Va Bb An Fi Es 22 quemadmodum] sicut Ly Vgb 23 nesciant] non sciant Ly Vgb sciant Va 24 aliquis] quis Es 24 dubitat] dubitet Ly Vc We 24 an] quod Va 27 favendum] obediendum Es 27 est] *omitted* An Fi We 29 imminet] immineret Es 32 etiam] enim Es

35 vel recusationi huiusmodi antequam constaret eam non esse legitimam, posset legis divinae subversio imminere. Posset enim libere papa hereticus absque resistentia legem divinam subvertere, et introducere sectam catholice fidei adversantem, quare quilibet scire tenetur quod tali precepto est minime obediendum. Et ideo si dubitans obediat, a peccato minime excusatur quia dubitat ubi dubitare non debet.

40 **Discipulus:** Omnino videtur irrationabiliter dictum quod quilibet tenetur scire quod tali precepto pape non sit obediendum, cum pauci vel nulli hoc teneant. Ea autem quae quilibet scire tenetur noscuntur esse communia quedam quae paucis sunt ignota. Ergo non quilibet tenetur scire quod non est obediendum tali precepto
45 summi pontificis. Quod etiam ratione videtur posse probari, quia spectantia ad mores quae quilibet scire tenetur vel pertinent ad ius naturale vel ad ius divinum. Ea vero quae sunt de iure positivo non quilibet scire tenetur. Sed non obedire tali precepto non pertinet ad ius naturale, quia tunc naturaliter esset notum, nec spectat ad
50 ius divinum quia ius divinum in scripturis sacris habetur. In tota autem scriptura divina nulla de hoc fit mentio, ergo non spectat ad ius divinum.

Magister: Respondetur quod sicut natura humana est corrupta per peccatum, ita etiam cognitio humana in multis per varia vitia
55 quo ad multa penitus est amissa, et ideo si nulli vel pauci tenent quod non est obediendum tali precepto pape hoc ex corruptione accidit vitiorum. Pauci enim vel nulli inveniuntur qui velint pro veritate indignationem incurrere summi pontificis. Si autem summus pontifex hoc teneret, omnes vel multi de hoc nullatenus dubitarent. Si etiam vellent ad conscientiam suam recurrere,
60 invenirent esse tenendum quod nulli mortali est obediendum in subversionem legis divinae, et per consequens quod tali precepto

33 constaret] constet Ly Vg Va 36 quare] Vc We Esb: quia Ly Vg Va Bb An Fi Es 37 precepto] pape added Vc We 37 ideo] omitted Vc 41 tenetur] teneatur Es 41 sit] omitted Bb est Es 42 tenetur] non added Bb 43 noscuntur] cognoscuntur Ly Vg Va 43 communia quedam] contraria his Ly Vgb contraria Vg Va 43 ergo] omitted Bb 45 etiam] autem Va Bb Fi 46 que] omitted Es 46 vel] quia Es 46 pertinent] pertinet Bb Vc 47 ius] omitted Es 47 vero] enim Vc We Vgb 48 sed] Licet Va 49 spectat] pertinet Ly Vg Va 51 nulla] nec Vg Va 54 etiam] et Ly Vg 55 amissa] admissa Va 56 ex] omitted Bb 59 vel] saltem added Es 60 suam] omitted Bb 61 mortali] mortalium Es 62 subversionem] subversione Ly Va Es 62 quod] omitted An Fi 62–63 tali ... divinae] omitted Es added Esm

pape cum possit esse in subversionem legis divine non est obediendum quoquo modo.

Cum vero dicis quod spectantia ad mores que quilibet scire tenetur, vel pertinent ad ius naturale vel ad ius divinum, dicitur quod verum est aliquo modo. Quia vel sunt principia aut conclusiones iuris naturalis vel divini, aut sequuntur simul ex iure naturali et divino. Et ita est de ista assertione ‘non est obediendum huiusmodi precepto pape’, quia sequitur ex his que sunt de dictamine iuris naturalis et ex aliquibus contentis in iure divino. Quia per rationem naturalem scitur quod quilibet debet preferre legem quam reputat divinam omni mortali. Per legem autem divinam scitur quod lex christiana est lex divina. Ergo per rationem et legem divinam simul scitur quod lex christiana est omni homini preferenda, et per consequens nulli precepto pape in derogationem vel subversionem legis christiane est aliquo modo obediendum, et ita spectat quodammodo ad ius naturale et ad ius divinum.

Cum vero dicis quod non pertinet ad ius naturale quia tunc esset naturaliter notum, respondetur quod non est verum, quia multa spectant ad ius naturale tanquam conclusiones que non sunt naturaliter nota. Cum autem dicis quod de hoc in iure divino nulla fit mentio, respondetur quod de hoc non fit mentio vocaliter in iure divino, in iure tamen divino sicut conclusio virtualiter continetur.

Discipulus: Dic quomodo respondetur ad secundam rationem.

Magister: Dicitur quod non est generaliter verum quod nulli clerico licet ante tempus sententie ab episcopo suo discedere, teste glossa 2 q. 7 c. *Sacerdotes*, que ait: “si prelati sunt heretici,

64 quoquo] quocunque Es 64 modo] *omitted* Vg *added* Vgm 66 pertinent] pertinet Va Bb Es 67 principia] principalia Va 69 divino] *omitted* Bb 70 precepto] *omitted* Es 70 quia] que Va 70 sequitur] quod *added* Vc 70 que] qui Ly 70 de] ex Ly Vg Va 71 aliquibus] *omitted* Es 71 divino] et *added* Ly 73 reputat] putat Es 73 omni] homini *added* Esm 74 rationem] naturalem *added* Es 75 simul] vel An Fi *omitted* Va 76 preferenda] *omitted* Es *added* Esm 76 pape] *added* gap Es 77 christiane divine Es 77 est] *cancelled* Es 77 aliquo modo] *omitted* Va 78 ad²] *omitted* Es 79 dicis] probatur Ly Vgm 81 tanquam] ad *added* Ly 82 nota] note Vg Va 82 autem] vero Es 82–84 in ... divino¹] non fit (mentio in iure divino respondetur quod de hoc in iure divino non fit *added* Esm) mentio Es 82 in] *omitted* Va Bb An Fi 83 vocaliter] *omitted* An Fi 84 tamen] autem An 84 divino²] in iure divino *added* Es

90 vel excommunicati, vel non servant canones, vel simoniaci, vel
notorii fornicatores, tunc potest recedi ab eis ante sententiam, 19
d. c. *Nulli*, 16 q. ult. c. *Sane*, 32 dis. c. *Nullus*". Ex quibus
verbis patet quod licet clericis in casu ante tempus sententie late
ab homine ab episcopo suo vel prelato recedere, et ideo etiam
95 quandoque a papa ante sententiam latam ab homine licet disce-
dere.

Discipulus: Ista responsio non videtur apparens, quia quamvis
clerico liceat quandoque ante tempus sententie late ab homine
ab episcopo suo vel prelato recedere, hoc tamen non licet ante
100 tempus sententie late a iure. Unde si prelati sunt heretici vel ex-
communicati vel simoniaci vel notorii fornicatores, licet sententia
non sit lata contra eos ab homine, est tamen sententia lata a iu-
re. Sed propter appellationem seu recusationem alicuius nulla est
sententia lata contra papam, neque a iure neque ab homine. Ergo
105 non obstante tali appellatione vel recusatione est pape obedi-
endum sicut prius. Et ita si precipit ne appellationi vel recusationi
huiusmodi deferatur, obediendum est.

Magister: Dicitur quod secundum iura et dictamen recte ra-
tionis, ante sententiam latam ab homine vel a iure non licet alicui
110 simpliciter a suo prelato recedere. Verumptamen, sicut sepe per
appellationem vel recusationem suspensa est iurisdictio alicuius
et potestas, vel quantum ad aliquam causam determinatam vel
quantum ad omnem causam, ita propter appellationem vel recu-

---

90 vel³] sunt *added* Es 91 ante sententiam] Gl: *omitted* Ww 91–92 19 ...
nulli] Gl Vc We: *omitted* Ly Vg Va Bb An Fi Es 92 ult] fin. Ly Vg Va
92 sane] et *added* Ww 92 32] 23 Ly 30 Bb 34 Vg Va 24 Es 93 verbis]
Ly Vg: *omitted* Va Bb An Fi Vc We Es 93 licet] quilibet Es 93 clericis]
clericus Es 93 in casu] *omitted* Es 94 vel prelato] *omitted* Vc We 94 vel]
alio *added* Es 94 recedere] discedere Vc We potest Es 94 etiam] *omit-*
ted Ly Vg Va Es 95–96 discedere] recedere An Fi 97 quamvis] licet
Vc We 98 ab homine] *omitted* An Fi id est *added* Ly 100 vel] *omitted*
Es 101 notorii] totorii Vc 103 propter] per Vc 104 neque¹] Vc We:
omitted Ly Vg Va Bb An Fi Es 104 a iure] *omitted* An Fi 105 vel] et Ly
106 vel] *omitted* Bb 107 huiusmodi] *omitted* An Fi 111 appellationem]
accusationem Ly Vg 112 et] vel Es 112 quantum] quantam An Fi Vc
113 omnem] Ly Vg Vc We: communem Va Bb An Fi Es

sationem potest potestas pape suspendi quo ad quedam precepta, 115
 ne videlicet aliquid precipiat ante decisionem cause in preiudi-
 cium appellantis vel etiam recusantis. Et quemadmodum propter
 appellationem vel recusationem huiusmodi est suspensa potestas
 pape quo ad precepta in preiudicium appellantis, ita omnes sub-
 diti pape scientes appellationem vel recusationem huiusmodi in- 120
 teriectam, licet nesciant causam esse legitimam, absoluti sunt ab
 obedientia pape quo ad precepta in preiudicium appellantis vel
 recusantis. Et ideo sicut tunc papa non debet precipere aliquid in
 preiudicium appellationis vel recusationis huiusmodi, ita subditi
 sui quo ad hoc sibi nullatenus obedire tenentur.

Capitulum 48

Discipulus: Miror quod dicitur potestatem pape posse suspen-
 di per appellationem vel recusationem cuiuscunque, cum nullus
 habeat suspendi nisi ab homine vel a iure. Papa autem ab homi- 5
 ne suspendi non potest, cum nullus sit eo superior. Nec potest
 suspendi a iure, quia quicunque suspensus est a iure vel est sus-
 pensus a iure naturali vel a iure divino vel a iure positivo. Sed
 potestas pape per huiusmodi appellationem vel recusationem non
 est suspensa a iure naturali cum appellationes et recusationes non
 sint a iure naturali sed ab inventionem humana. Nec est suspensa 10
 a iure divino propter idem, nec a iure positivo quia in toto iure
 positivo de tali suspensione nulla penitus mentio reperitur.

Magister: Isti de vocabulo ‘suspensionis’ nolunt contendere,
 et ideo qualitercunque accipiatur in iure, ipsi in hoc casu utun- 15
 tur nomine ‘suspensionis’ secundum quod importat potestatem
 in alium ex causa minime exercendam. Et isto modo dicunt po-
 testatem pape aliquo modo suspensam per talem appellationem
 vel recusationem, quia scilicet papa de necessitate salutis tenetur
 non exercere potestatem in appellantem vel recusantem in preiui-

---

115 videlicet] scilicet Es 115 aliquid] aliquis Va 115 precipiat] precipiant An 115 ante ... cause] aut determinet esse Ly 116 propter] Ly Vg Va Bb Es: per An Fi Vc We 117 vel] et Ly 118 appellantis] appellanti Bb 120 causam] eam Vc We 121 vel] et Ly Vg Va etiam added Vc We 4 nisi] vel added We 6 est¹] omitted Bb 6–7 vel ... iure¹] omitted Bb 9 et] vel Ly 10 sint] sunt Ly 11 propter] per Es 11 quia] quoniam Ly 13 nolunt] volunt Ly 14–15 utuntur] omitted Es added Esm 17 pape] omitted Es 18 scilicet] omitted Es 19 appellantem] ipso appellante Es 19 vel] omitted Bb 19 recusantem] recusante Es

20 dicitur appellacionis vel recusationis ipsius. Et ista suspensio est
a iure nature, quia ex dictamine naturali. Dictat enim ratio natu-
ralis quod si aliquis appellat vel recusat iudicem ex causa que si
esset probata deberet legitima reputari, iudex antequam appellans
25 vel recusans de malitia convincatur non debet potestatem exerce-
re in ipsum in prejudicium appellacionis vel recusationis ipsius.
Et cum dicitur quod appellaciones et recusationes non sunt a iure
naturali sed ab inventionione humana, respondetur quod ex hoc non
sequitur quod talis suspensio non sit a iure naturali. Peccata enim
30 non sunt a iure naturali, cohibitio tamen peccatorum est a iure
naturali pro statu nature corrupte, licet non pro statu nature insti-
tute. Similiter posset dici quod talis suspensio est a iure divino
quia ex iure divino potest ostendi quod papa non debet in ta-
lem potestatem in sue appellacionis vel recusationis prejudicium
exercere.

Capitulum 49

Discipulus: Apparet quod isti per talem suspensionem non
aliud intelligunt nisi quod papa tali appellacioni vel recusacioni
deferre tenetur, ideo obmittamus verbum ‘suspensionis’ et conare
5 probare quod papa tali appellacioni vel recusacioni deferre tenetur,
videlicet appellantem vel recusantem propter appellacionem vel
recusacionem nullatenus molestando ante decisionem cause.

Magister: Quod papa teneatur tali appellacioni vel recusacioni
deferre videtur posse probari primo sic. Papa in hiis que sunt ad
10 alterum non debet dominium vel potentiam contra iustitiam vel
misericordiam exercere, iuxta illud beati Petri: “neque ut domi-
nantes in clericis”. Sed si papa appellacioni vel recusacioni huius-
modi non deferat, erga appellantem vel recusantem nec iustitiam

20 ista] ita Ly Vc 21 naturali] naturalis rationis Es 22 aliquis] *omitted*
Es 26 dicitur] dicit Es 26 et²] vel An Fi We 28 naturali] quia sicut licet
Ly Vgm 28 enim] *omitted* Ly que Vg (*cancelled* Vgb) Va 29 cohibitio]
prohibitio Es 29 peccatorum] sic *added* Ly Vg 30 nature²] *omitted* Vg
31 dicitur] *omitted* Bb 31 est] *omitted* Bb 32–33 in talem] suam Es 32 in]
omitted Vc 33 potestatem] sic *added* Ly Vg 33 vel recusationis] *omit-*
ted Es 4 tenetur] et *added* An Fi Vc 4 conare] conaris Fi conamur Va
5 tenetur] teneatur Es 6 videlicet] *omitted* Es 6 vel¹] Vc We Es: et Ly
Vg Va Bb An Fi 6 propter] per Va An Fi 10 potentiam] potestatem Es
11 neque ut] Vulg: non Ww 12 clericis] Vulg: clero Ww 13 deferat] Bb
Vg Va Es: deferret Ly An Fi Vc We 13 vel] et Es

11–12 1 Peter 5:3

nec misericordiam sed dominium et potentiam exerceret. Quod non iustitiam patet, quia ad iustitiam minime spectat appellationi vel recusationi non deferre antequam constet eam non esse legitimam. Nec etiam misericordiam, constat, quia nullam facit taliter appellanti vel recusanti, appellationi vel recusationi minime deferendo. Exercet ergo potentiam et dominium absque ratione, imo contra rationem. Ergo dampnabiliter peccat.

Secundo sic. Si papa non tenetur tali appellationi vel recusationi deferre, aut hoc est quia nulli appellationi vel recusationi pro causa heresis interiecte deferre tenetur, aut quia scit talem appellationem vel recusationem esse iniquam et causam assignatam esse falsam. Non propter primum, quia si causa assignata esset vera, puta quod teneret fidem christianam esse falsam, tali appellationi vel recusationi deferre deberet. Nec propter secundum, quia falsitas cause non impedit quominus debeat quis appellationi vel recusationi deferre, dummodo sit talis que si esset probata deberet legitima reputari. Relinquitur ergo quod papa tali appellationi vel recusationi deferre tenetur.

Tertio sic. Iudex debet illi appellationi vel recusationi deferre quamvis sciat eam esse iniquam et causam assignatam esse falsam cui alii deferre tenentur. Sed alii a papa tali appellationi vel recusationi deferre tenentur, ergo etiam papa debet deferre eidem. Ad hoc etiam possunt allegari rationes supra cap. 45 inducte.

Capitulum 50

Discipulus: Post predicta ad interrogationem quam supra proposui, an scilicet nescientes papam esse hereticum teneantur impugnantibus papam de heretica pravitate defendere, volo redire. Porro quia fundamenta emulorum summi pontificis discutere

14 nec] et Es 14 potentiam] potestatem Vc Es 17 nullam] misericordiam *added* Ly 18 recusationi] minimam *added* Es 19–20 imo ... peccat] ergo contra rationem dampnabiliter peccat Es 21–22 recusationi¹] pro causa heresis interiecte *added* Es 22–23 aut ... tenetur] *omitted* Es *added* Esm 24 vel recusationem] *omitted* Es 26 tali] *omitted* Es 27 vel] et Es 28 debeat] deberet Ly *omitted* Vg 29 deferre] deberet *added* Ly Vg 30 deberet] debet Es 32 appellationi] rationi Va 32 deferre] *omitted* Es *added* Esm 33 eam] causam Ly 33 esse] *omitted* Es 34 cui] et Bb 34 tenentur] tenetur Es 35 eidem] *omitted* Es 2 supra] *omitted* Es 2–3 proposui] posui An Fi 3 scilicet] *omitted* Ly Vg Va

cupio diligenter, unum autem de fundamentis eorum est quod ap-
 pellantes, recusantes, accusantes et testificantes contra papam de
 heretica pravitate, ac adherentes et faventes eisdem sunt a cunctis
 catholicis etiam nescientibus papam esse hereticum defendendi,
 10 ideo posco ut ostendas quomodo possit probari quod impugnantes
 papam de heretica pravitate sunt tuendi a cunctis catholicis quibus
 non constat legitimis documentis quod taliter impugnantes inique
 procedunt. Volo autem sub nomine ‘impugnantium’ comprehen-
 dere appellantes, recusantes, accusantes, testificantes contra pa-
 15 pam et adherentes et prebentes favorem, auxilium, et consilium
 supradictis et impugnationi eorum. Volo etiam uti nomine ‘de-
 fensionis’ largissime, scilicet pro defensione que fit quocunque
 modo, verbo vel facto vel taciturnitate vel omissione, secundum
 quod dicitur aliquis alium defendere qui eum non prodit vel non
 20 manifestat.

Magister: Sic acceptis vocabulis ‘impugnationis{CO39} et
 ‘defensionis’, quod omnes catholici teneantur defendere impu-
 gnantes papam etiam catholicum de pravitate heretica antequam
 constet legitimis documentis eos malitiose procedere, ostenditur
 25 primo quadam ratione que facta est prius cap. 44, que talis est.
 “Qui occasionem dampni dat dampnum dedisse videatur” (Ex-
 tra, *De iniuriis et dampno dato, Si culpa*). Ergo similiter qui oc-
 casionem persequendi vel molestandi vel iniuriandi dat, perse-
 cutionem vel molestiam vel iniuriam intulisse videtur. Sed non

---

6 est] *omitted* An Es *added* Esb 7 et] *omitted* We 7 de] *omitted* Es
 8 pravitate] *maculatum added* Es 8 ac] etiam *added* Es 8 eisdem] ei-
 dem Va 9 etiam] et Ly Vg Va An Vc 9 defendendi] defendi Vc 10 quomodo] **■**
omitted An 11 papam] etiam *added* Bb 11 quibus] quando Ly Fi 13 procedunt] **■**
 procedant We 13 volo] Nolo Va 14 accusantes] appellantes Vg *omitted*
 Es 15 et¹] accusantes papam ac etiam *added* Es 15 favorem] *omitted* Vc
 15 et³] Ly Vc We: *omitted* Vg Va Bb An Fi Es 15 consilium] et iuva-
 men predictis *added* Es 16 volo] Nolo Va 17 fit] a *added* Vg (*cancelled*
 Vgb) Va Bb An Fi Es 17 quocunque] quomodocunque We 18 modo]
omitted Vc We 18 vel¹ ... vel²] *omitted* Es 18 omissione] commissione
 An Fi 19 prodit] producit Ly 21 vocabulis] etiam *added* Va Vg (*cancel-
 led* Vgb) 21 impugnationis] impugnantium Vc We 22–23 impugnantes]
omitted An Fi Es 26 dedisse] esse Va 26 videatur] Fb: videtur Ly Vg Es
 videtur dinoscitur Bb dinoscitur An Fi We dignoscitur Va Vc 27 dato] illato
 An Fi 28 vel¹] et Ly An Fi *omitted* Es 28 vel²] aut Vc et Es 29 vel¹]
omitted Va 29–31 sed ... dat] *omitted* Es *added* Esm

defendens impugnantes papam de heretica pravitate, cum potest, 30
 occasionem persecuendi vel molestandi vel iniuriandi dat, quia
 si defenderet, ex quo potest, persecutionem vel molestiam vel
 iniuriam illatam vel inferendam excluderet. Ergo talis non defen-
 dens predictos predicta intulisse videtur vel dinoscitur. Sed nullus
 debet impugnantibus papam de heretica pravitate antequam 35
 constiterit eos malitiose procedere, persecutionem aut molestiam vel
 iniuriam irrogare. Ergo quilibet qui potest eos tenetur defendere.

Discipulus: Dare occasionem dampni vel persecutionis aut
 iniurie aut nocumenti contingit dupliciter, scilicet aut positive ali-
 quid agendo vel loquendo, vel negative, scilicet aliquid omittendo 40
 Qui primo modo dat occasionem dampni dampnum dedisse
 videtur, et reprehensibilis reputatur. Qui autem dat occasionem
 dampni vel persecutionis vel nocumenti vel molestie sive iniurie
 aliquid omittendo, non videtur dampnum vel molestiam intulisse,
 nec culpabilis est censendus. Tunc enim quicumque non iuvaret 45
 alium vel non ditaret, et ex hoc accideret dampnum alterius, vide-
 retur dampnum dedisse et esset reprehensibilis iudicandus, quod
 est nimis durum.

Magister: Ista responsio assertionibus sanctorum patrum obvia 50
 re videtur, quia ipsi intelligunt quod non solum dampnum dat qui
 occasionem dampni dat aliquid faciendo vel loquendo, sed etiam
 qui occasionem dampni dat aliquid omittendo, et quod inde te-
 netur saltem in conspectu Dei. Hoc auctoritatibus multis videtur
 posse probari. Gregorius enim nonus, ut legitur Extra, *De iniuriis*
et dampno dato, Si culpa, ait: “si culpa tua datum est dampnum 55
 vel iniuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem forte tulisti, aut

31 vel iniuriandi] *omitted* Va 33 iniuriam] et causam *added* Es 33 vel]
omitted Vg 33 inferendam] inferentem Va Vg An 33 talis] *omitted* Vc
 We 34 predictos predicta] taliter papam de pravitate heretica impugnantes
 cum potest persecutionem vel molestiam vel iniuriam Vc We 34 videtur ...
 dinoscitur] dinoscitur Va Vc We 34 sed] Licet Va 39 scilicet] *omitted* Ly
 40 scilicet] *omitted* Ly 40 aliquid] *omitted* Es 41 dampni] aut *added*
 Vc etc. *added* Es 42 qui autem] Quia Va 42 autem] vero Es 43 vel¹]
omitted Es 43 vel²] *omitted* Es 43 molestie] moleste Bb 45 censendus]
 tenendus Ly Vg Va 45 non] *omitted* Va 46 ditaret] diceret Va eum *added*
 Es 51 aliquid] aliud *added* Va 52–53 inde tenetur] intelligatur sic Es
 54 gregorius ... legitur] primo auctoritate Gregorii noni, qui, ut habetur Es
 Di Fr 54 enim] eius Va 54 iniuriis] iniuria Va 55 si culpa¹] *omitted*
 Vc 56 aliis] alii Bb 56 forte] Fb Vc We: ferre Ly Vg Va Bb An Fi Es
 56 tulisti] distulisti Ly

hec imperitia tua seu negligentia evenerunt, iure super hiis satisfacere te oportet. Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere vel iacturam”.

60 Ex quibus verbis colligitur evidenter quod non solum dampnum intelligitur dare qui verbo vel facto occasionem dampni dat sed etiam qui per negligentiam aliquid omittendo occasionem dampni dat intelligitur dampnum dare, et ex hoc culpabilis iudicatur. Item, qui occasionem mortis dat solummodo aliquid omittendo
65 reus homicidii iudicatur, teste Ambrosio qui, ut habetur dis. 86 *Pasce*, ait: “quisquis enim pascendo hominem servare poteris, si non paveris, occidisti”. Ergo consimiliter qui occasionem dampni vel nocumenti dat solummodo aliquid omittendo huiusmodi dampnum vel nocumentum dare videtur, et exinde reus et culpabilis
70 est censendus.

Discipulus: Quamvis allegationes iste magnam apparentiam videantur habere, non video tamen quod generaliter qui occasionem dampni dat aliquod omittendo sit culpabilis iudicandus, cum etiam absque culpa possit quis occasionem dampni dare aliquid
75 faciendo (23 q. 5 c. *De occidendis*). Et ita ex hoc quod aliquis non defendat papam de heretica pravitate impugnantes, quamvis ex hoc quod non defendit sequatur dampnum vel nocumentum eorum, non potest inferri quod talis non defendens sit culpabilis reputandus.

80 **Magister:** Istam responsionem vel obiectionem nonnulli nituntur excludere. Ad cuius evidentiam predictae regule, scilicet ‘qui occasionem dampni dat etc.’, intellectum exponunt. Et primo quidem quando aliquis dat occasionem dampni solummodo aliquid omittendo, secundo quando quis dat occasionem dampni

---

57 hec] Fb Vc We: hoc Ly Vg Va Bb An Fi Es 57 evenerunt] Fb Va Vc: evenerit Ly Vg Va Bb An Fi Es 57–58 satisfacere] sacrificare Va Vg (satisfacere Vgm) 59 tuo] inde *added* Ly Vg Va Bb An Fi Vc Es 61 intelligitur] videtur Es 61–63 sed ... dat] *omitted* Es *added* Esm 62 per] *omitted* Vg Va 63 dampnum] *omitted* An Fi 63 dare] dedisse Es 68 solummodo] solum An Fi 68 huiusmodi] hic Ly Vgb 70 censendus] tenendus Ly Vg Va 71 iste] *omitted* An Fi 72 video] videtur Es 74 etiam] et Bb 74 quis] aliquis Bb 76 defendat] defendit Ly Vc We eos qui *added* Ly 76 impugnantes] impugnant Ly 77 sequatur] sequitur Ly Vg Va 81 ad cuius] Et ad Es 81 predictae ... scilicet] predictiones Bb 82 et] *omitted* Es 83 quidem] quidam Ly 83 aliquis] quis Vc 84 quis] aliquis Es

aliquid faciendo vel loquendo. Quantum ad primum dicunt quod 85
 si aliquis occasionem dampni dat solummodo aliquid omittendo,
 aut tenetur illud facere, et tunc ex tali omissione tenetur et cul-
 pam incurrit. Hinc in Exodo legitur, et recitatur Extra, *De iniuriis*
et dampno dato, c. *Si bos*: “si bos alienus cornupeta esset ab heri
 et nudius tertius, et non custodivit eum dominus suus, reddet bo- 90
 vem pro bove”, ubi dicit glossa super verbum ‘non custodivit’:
 “supple, et alterius bovem occiderit, unde tenetur, quia culpa si-
 ve negligentia ipsius dampnum datum est, qui debuit diligentiam
 adhibere”. Ex quibus verbis datur intelligi quod ideo dominus
 bovis non custodiendo tenetur si bos suus dampnum fecerit, quia 95
 debuit diligentiam adhibere ex quo scivit bovem suum cornupe-
 tam. Si autem aliquis dat occasionem dampni solummodo ali-
 quid omittendo, si non tenebatur facere quod omisit, quaecun-
 que dampnum acciderit ex occasione data, ille qui occasionem
 dampni dedit est immunis a culpa. Quod Exodi 21 lex divina in- 100
 sinuare videtur, ubi sic legitur: “si bos cornu petierit virum aut
 mulierem, et mortui fuerint, lapidibus obruetur et non comedentur
 carnes eius dominusque bovis innocens erit, quod si bos cornupe-
 ta fuerit ab heri et nudius tertius et contestati sunt dominum eius
 nec recluserit eum, occideritque virum aut mulierem, et bos lapidi- 105
 bus obruetur et dominum illius occident”. Ex quibus verbis datur

87 illud facere] ad illud faciendum Es 87 tenetur et] *omitted* Ly *cancelled*
 Vgb 88 in] *omitted* Vg Va An Fi 88 exodo] *omitted* Vg Va 88 et]
omitted Es 89 si bos¹] Es: *omitted* Ly Vg Va Bb An Fi Vc We 89 heri]
 here Va 90 custodivit] Fb Vc We: custodierit Ly Vg Va Bb An Fi custo-
 diat Es 90 eum] *omitted* Vg 90 suus] Fb: eius Ww 91 ubi] ut Vc
 91 verbum] verbo We Es 91 custodivit] Va Vc We: custodierit Ly Vg Bb
 An Fi Es 92 culpa] sua *added* Es 93 ipsius] Gl Vc We: *omitted* Ly Vg
 Va Bb An Fi Es 94 adhibere] exhibere Ly Vg 94 verbis] *omitted* Bb An
 Fi Vc We Es 95 custodiendo] *omitted* Va 95 suus] An Es Sm: suum Ly
 Vg Va Bb Fi Vc We 97 aliquis] quis Ly Es 101 cornu] cornupeta Ly Vg
 101 petierit] percusserit Ly Vg Es 102 mortui] mortuus Es 102 obruetur]
 obruentur Va 102 comedentur] comedantur Es 103 dominusque] Vulg
 Vc: dominus quoque Ly Vg Va Bb An Fi We dominus enim Es 103 bovis]
omitted Es *added* Esm 103 erit] et Es 103 quod] et Es 105 recluserit]
 Vulg: incluserit Ly recluserit Vg Va Bb An Fi Vc We Es 105 eum] *omitted*
 Va 105 occideritque] Vulg: aut *added* Va occidit Es occiderit Ly Vg Bb
 An Fi We Vc 105 aut] et Ly 106 et] ut Es 106–107 datur intelligi]
 colligitur Es

88 Exodus 21:36 88–91 cols. 878-79 91–94 Gloss, s.v. non custodivit,
 col. 1852 101–106 Exodus 21:28-29

intelligi quod si ex non reclusionem bovis quando dominus ipsum
recludere non tenetur mors viri vel mulieris accidit, domino non
recludenti minime imputatur. Et ita qui occasionem dampni dat
110 aliquid omittendo quod facere non tenetur culpabilis minime iu-
dicatur.

Secundo dicunt quod si quis dat occasionem dampni aliquid
faciendo, aut dat operam rei licite aut rei illicite. Si rei illicite,
omne dampnum quod sequitur ei imputatur. Si dat operam rei li-
115 cite aut adhibet diligentiam quam debet, et sibi nullum dampnum
quod sequitur imputatur. Aut non adhibet diligentiam debitam et
tunc dampnum quod sequitur ei imputatur.

Discipulus: Ista valde rationabilia michi videntur, sed non vi-
deo quomodo ad propositum debeant applicari.

120 **Magister:** Nonnullis apparet quod demonstrative potest osten-
di quod impugnantes papam de heretica pravitate sunt a catholicis
defendendi. Ut tamen ratio eorum magis appareat, probant primo
istam conclusionem: quod videlicet taliter impugnantes papam
de heretica pravitate si queruntur vel ducuntur ad mortem sunt a
125 morte corporali per catholicos, si valuerint, liberandi. Et ex ista
conclusionem inferunt quod ab omni persecutione et periculo sunt
a catholicis eruendi.

Discipulus: Proba primo quod tales sunt a morte corporali
liberandi.

130 **Magister:** Hoc ostenditur auctoritate Salomonis que allegata
est supra, qui ait: “erue eos qui ducuntur ad mortem etc.” Hoc
etiam Augustinus, ut legitur 23 q. 4 c. *Ipsa pietas*, videtur as-
serere manifeste, dicens quod si duo fuerint in domo ruitura, si
possumus ambos liberare tenemur, quia ut dicit ibidem: “nisi fa-

---

107 dominus] *omitted* Bb 107 ipsum] eum Va Vc 108 viri] hominis
Es 108 accidit] acciderit Bb Vc We Es 108 domino] dominus An Fi
109 et] *omitted* Va 113 operam] *omitted* Es 115 et] *omitted* Ly tunc
added Es 115 sibi] sic Vc *omitted* Es 116 sequitur] sibi *added* Vc
116 aut] Si autem Ly Vg Va 116 et] *omitted* Ly 117 ei] sibi Bb Vc We
Es 120 magister] Per ista *added* Vc We 121 papam] hereticum *added* Es
122 primo] Ly Vg Vc We: igitur Va Bb An Fi *omitted* Es 123 conclusionem] ■
scilicet *added* Es 123 videlicet] *omitted* Es 124 ducuntur] ducantur Es
126 persecutione] perse Bb 127 eruendi] liberandi Es 131 qui¹] sic *ad-*
ded Ly 132 etiam] *omitted* Ly Vg Va 132 4] *omitted* Va 133 ruitura]
ruinatura Vc 134 possumus] possumus Bb 134 nisi] si An Fi

ceremus, non immerito crudeles iudicemur”. Si etiam duo fuerint in aliqua domo ruitura et neuter vult exire, sed unus vult necare seipsum si alter fuerit liberatus, illum unum a morte liberare debemus. Similiter si multi essent in domo ruitura et si unus solus liberaretur omnes alii seipsos precipitio vellent occidere, illum unum eruere debemus. Igitur quilibet tenetur alium etiam invitum et nolentem liberare a morte, si potest, etiam si ob talem liberationem unius alii vellent seipsos occidere. Ergo multo fortius, si quis invite et iniuste trahitur ad mortem, alii qui possunt eum a morte liberare, tenentur. Ex quo sequitur quod qui possunt debent quesitos ad mortem defendere, et ita si quis vult impugnantes papam de heretica pravitate querere ad mortem, catholici qui possunt, vel armis resistendo si competit ipsorum personis, vel querentes eos ad mortem verbis monitoriis aut increpatoriis aut supplicatoriis et aliis modis quibus possunt, a tanta nequitia compescendo, vel quesitos ad mortem occultando vel non tradendo, eos debent defendere. 135

Discipulus: Per istam rationem quicumque videret latrones et homicidas ac alios malefactores dampnatos a iudice duci ad mortem eos si posset liberare deberet.

Magister: Ad istam instantiam respondetur quod secus est de illis qui servato ordine iudiciario condemnantur ad mortem et de illis qui absque cause cognitione propter hoc quod volunt superiorem impugnare pro causa pro qua licet superiorem impugnare mortis periculo exponuntur. Primi enim non sunt liberandi a morte quia semper presumitur pro his que fiunt a iudice et pro sententia eius, nisi fuerit legitime reprobata vel per appellationem 155 160

135 non immerito] Fb: *omitted* Ww 136 aliqua] *omitted* Es 136 ruitura] ruinaura Vc 136 sed] Bb We Es: si Ly Vg Va An Fi Vc 137 necare] interficere Ly Vg Va 138 in] una *added* Es 138 ruitura] ruinaura Vc 140 debemus] deberemus Bb An 140 alium] *omitted* Es 140 etiam] *omitted* Bb 141 si²] *omitted* Fi 143 trahitur] traditur Fi trahitur vel traditur Es 143 alii] illi Es 145 defendere] liberare Es 147 ipsorum] eorum Es 148 aut increpatoriis] *omitted* Ly deprecatoriis Es 149 et] vel Vc We 149 tanta] tali Es 150 vel²] et eos Es 155 instantiam] *omitted* Ly Vg Va 156 condemnantur] condemnatur An 156 de] *omitted* Bb 157 cause] *omitted* An Fi 157 volunt] nolunt Va 158–159 pro¹ ... impugnare] *omitted* Ly 158 pro²] Vc We: *omitted* Ly Vg Va Bb An Fi Es 158 licet] libet Va 158 superiorem] eum Es 159 exponuntur] supponuntur Va 159–160 a morte] Ly Vg Va Vc: *omitted* Bb An Fi We Es 161 nisi] non Va

165 vel per alium modum congruentem suspensa. Et ideo tales dampnati non sunt a morte liberandi nisi a sententia iudicis legitime appellatum existeret. Tunc enim liberandi essent ab illo qui posset. Secundi vero liberandi sunt ab illis qui convenienter possunt. Et ideo si papa mandaret aliquos capi et duci ad mortem propter hoc quod eum de pravitate heretica impugnare nituntur, liberandi essent, quia in hoc casu presumendum esset pro impugnantibus papam et non pro papa.

170 Quod autem presumendum esset pro impugnantibus papam ostenditur. Quia sicut unusquisque presumitur bonus nisi probeatur contrarium, ita de quolibet presumendum est quod bene agit illa que agit nisi contrarium constiterit per legitima documenta. Et ideo si quis facit illud quod bene fieri potest, presumendum est quod bene facit antequam contrarium constiterit, quia ea que bene et male fieri possunt, in meliorem partem interpretanda sunt. Cum ergo possibile sit quod aliquis rite et iuste ac veraciter impugnet papam de heretica pravitate, presumendum est de quolibet impugnanse papam de heretica pravitate quod rite et iuste faciat antequam constet contrarium. Pro impugnantibus ergo papam de heretica pravitate presumendum est, antequam legitimis documentis constiterit quod malitiose impugnant et inique.

180 Quod autem non sit presumendum pro papa qui ante iudicium preciperet taliter impugnantes neci tradi vel etiam carceri mancipari aut alias dure tractari, probatur. Nam non est presumendum pro illo qui iudicium subterfugit, imo presumendum est contra illum (*Extra, De presumptionibus, Nullus* et 11 q. 1 *Christianis*

162 per] *omitted* An Fi 162 modum] *cognitum added* Es 162 congruentem] *convenientem* Vc We 163 a morte] *omitted* Vg An Fi 163 legitime] *omitted* Ly 164 existeret] *extiterit* Es 164–165 illo ... ab] *omitted* Es 164 qui] *omitted* Bb 165 secundi] Ly We Vgb: Si Vg Va Bb An Fi Es 166 et²] vel An Fi *omitted* Es 167 eum] ipsum Es 167 heretica] *omitted* Va Vg (*added* Vgm) 167 impugnare] pro causa pro qua licet superiorem impugnare *added* Ly 168 esset] est Es 173 illa ... agit] *omitted* Ly Vg Va 174 quis] quilibet Va 175 quod] *omitted* Va 175 facit] faciat We Vgm *omitted* Va 176 et] vel Vc 177 sit] est Vg Va 178–179 presumendum ... pravitate] *omitted* Es *added* Esm 179 et] *omitted* Es 179 iuste] hoc *added* We 180 faciat] faciet Es 180 contrarium] de contrario Es 181 pravitate] impugnantes *added* Ly 182 quod] non *added* Ly 182 et inique] *omitted* Es 184 neci] vesci Va 186 subterfugit] refugit Es 186–187 contra illum] contrarium Ly Vg Va 187 11] 5 An 187 christianis] Christianus Ly

187 col. 254 187–188 col. 629

et 3 q. 9 *Decernimus* et dis. 74 *Honoratus*). Sed papa qui mandaret taliter impugnantes ipsum neci tradi vel dure tractari, iudicium subterfugeret. Ergo non esset presumendum pro illo sed contra ipsum. 190

Discipulus: Iste allegationes dupliciter videntur deficere. Primo quia pro illo est minime presumendum qui iudicium subterfugit quando tenetur stare iudicio. Papa autem non tenetur stare iudicio. Ergo si iudicium subterfugit non est propter hoc presumendum contra ipsum. Secundo deficiunt quia non est presumendum pro illo qui presumitur ex invidia et non ex caritate procedere. Sed qui papam de heretica pravitate impugnaret presumendum esset quod non ex caritate sed ex invidia impugnaret, quemadmodum presumitur accusationem fieri potius causa invidie quam caritatis (6 q. 1 c. *Si omnia* in textu et glossa et 2 q. 6 *Decreto* in glossa et 2 q. 7 *Si quis episcopus*, ubi canon notat accusationem illaudabilem actionem) . Ergo pro impugnantibus papam de heretica pravitate nullatenus est presumendum, sed presumendum est contra eos sicut contra detractores. 205

Magister: Ad primam istarum instantiarum nonnulli respondere nituntur dicentes quod papa tenetur stare iudicio si appa- ruerint aliqui, qui legitima exceptione repelli non possunt, qui eum voluerint de pravitate heretica accusare. Cum enim, ut dicunt, constet aperte quod papa potest de heresi accusari, patenter infertur quod aliqui sunt qui valent papam de heresi accusare. Ex quibus sequitur evidenter quod papa in tali casu iudicio stare te- 210

---

188 3] 2 Es 188 decernimus] Decrevimus Ly Va An Es 188 honoratus] Fb: Honoramus Es Honoratis Ly Vg Va Bb An Fi Vc We Es 189 ipsum] omitted An Fi Es 190 subterfugeret] fugeret Es 190 pro] de Va Bb An Fi 190 illo] ipso Vc We eo Es 191 ipsum] eum Es 192–193 primo] omitted Ly 193–194 subterfugit] refugit Es 194 stare¹] in added Ly Vg Va 194–195 papa ... iudicio] omitted Vg (added Vgm) Va 194 stare²] in added Ly 195 subterfugit] refugit Es 199 ex²] omitted Vg An Fi 201 si omnia] Summa Esb 201 et¹] in added Vg An Fi 201–202 et² ... glossa] omitted Ly 201 et²] omitted Es 201 decreto] et Vg Va 202 et 2] 22 Va 203 actionem] accusationem Va 203 pro] omitted Bb 204 pravitate] pravitatem Bb 206 instantiarum] omitted Es 207 stare] in added Ly Va 210 aperte] omitted Es 210 papa] omitted Ly Vg Va 210 potest] dicit Bb omitted Es 211 valent] possunt Es 212–213 tenetur] videtur Fi

---

188 col. 531 188 col. 264 201 col. 555 201 Gloss, s.v. invidie, col. 799 201 col. 469 201–202 Gloss, s.v. emulorum, col. 659 202–203 col. 500

netur, et ideo si iudicium subterfugit reddit se suspectum, et est
contra ipsum merito presumendum.

215 Ad secundam dicitur quod non est semper presumendum quod
impugnans papam de heretica pravitate, sive appellando, sive re-
cusando, sive accusando, sive testificando, causa invidie moveatur.
Nec est semper presumendum quod accusatio ex invidia non
ex caritate procedat. Imo nisi apparuerit aliquod indicium invidie
220 speciale, presumendum est quod accusatio ex caritate fiat, cum
accusare etiam prelatum, circumstantiis debitis observatis, ad rec-
titudinem et Dei timorem pertineat, teste Gregorio qui, ut legitur
2 q. 7 c. *Sicut*, ait: “sicut laudabile discretumque est reverentiam
et honorem exhibere prioribus, ita rectitudinis et Dei timoris est,
225 si qua in eis sunt que indigent correctione, nulla dissimulatione
postponere, ne totum (quod absit) corpus morbus invadat, si lan-
guor non fuerit curatus in capite”. Ex quibus verbis datur intelligi
quod non est presumendum statim accusationem prelati fieri ex
invidia, sed ex zelo boni communis.

230 Ad allegationes tuas respondet glossa 2 q. 7 c. *Si quis episco-*
pus, super illo verbo “illaudabilis” dicens: “vel dic illaudabilem
quo ad vulgi opinionem. Nam presumitur alias quis bono zelo ac-
cusare, ut Extra, *De dolo et contumacia*, c. *Veritatis est verbum*.
Ex caritate enim debet provenire accusatio (Extra, *De accusa-*
235 *tionibus*, c. *Si quis episcopus*) et qui accusat publice salutis cu-
stodiam gerit, ut Cod., *De famosis libellis, lege una*”. Ex quibus
verbis colligitur quod non semper presumendum est accusatio-

215 semper] *omitted* Es 216 papam] *omitted* Es 216 de] pro Vc 216–217 sive
recusando] Vc We: *omitted* Ly Vg Va Bb An Fi Es 217–218 moveatur]
movatur Bb 218 quod] quia Va 220 speciale] *omitted* Va 222 pertineat]
pertinet Bb 222 legitur] habetur Vc 223 laudabile] et *added* Ly Vg
Va 223 discretumque] Fb Vc We Esb: discretum Ly Vg Va Bb An Fi Es
225 qua] que Ly contra Bb 225 sunt que] *omitted* Es 225 sunt] *omitted*
Vg *added* Vgm 225 indigent] indiget Bb 225 correctione] correctionem
Va correptione Bb 225 dissimulatione] dissimulationem Bb 226 morbus]
morbum Es 229 boni communis] caritatis Ly 229 communis] cordis Es
231 illaudabilis] We: all’a Va illaudabilem Vc illaudabile Ly Vg Bb An Fi
Es 231 dicens] *omitted* Es 231 illaudabilem] illaudabile Es 232 alias]
aliter Vg Va Bb An Fi 233 ut] vel Bb 234–235 accusationibus] detracto-
ribus We 235 qui] enim *added* Es 236 ut] u Bb 236 libellis] in *added*
Es 237 colligitur] datur intelligi Es 237 semper] *omitted* Va

223–227 col. 499 230–236 Gloss, s.v. illaudabilis intentionis, col. 708 233
col. 296 234–235 col. 733

nem fieri ex invidia. Imo si accusans fuit hactenus bone fame, nec
 apparet quod fuerit inimicus accusati, nec facile litigans, nec vilis
 aut levis persona, sed omni suspicione carens, presumendum est 240
 quod bono zelo accusare proponat. Et consimiliter est dicendum
 de impugnantibus papam de heretica pravitate. Non est enim ve-
 risimile quod aliquis bone fame et opinionis, mansuetus et humi-
 lis, litigia minime querens, discretus et providus, se velit periculis
 infinitis exponere papam de pravitate heretica impugnando, nisi 245
 conscientia urgeatur. Quare presumendum est antequam contra-
 rium appareat quod impugnans papam de heretica pravitate, et per
 consequens confusio*n*i perpetue, imo pluribus mortibus et mortis
 periculis se exponens, zelo fidei orthodoxe quam vite corporali
 videtur facto proponere moveatur. Et ideo omnes impugnantes 250
 papam de heretica pravitate, antequam constiterit legitimis docu-
 mentis quod malo zelo moventur, sunt a catholicis qui possunt,
 defendendi, qui etiam eis zelo fidei orthodoxe prout statui et officio
 cuiuslibet congruit, tenentur impendere consilium, auxilium,
 et favorem. Et similiter si taliter impugnantes fuerint deprehensi 255
 malo zelo moveri, quia vel de falsitate convincuntur vel in proba-
 tione eorum que imponunt pape deficiunt, sunt acerrime puniendi
 et videtur quod essent curie seculari tradendi. Patet igitur secun-
 dum istos quod si impugnantes papam de heretica pravitate que-
 runtur ad mortem, sunt a catholicis defendendi. Ex quo infertur 260
 quod etiam sunt ab omni persecutione et periculo liberandi, quia
 consimilis ratio videtur quod sint liberandi a maiori periculo et
 minori.

238 fuit] sit Ly Vg Va fuerit Es 241 accusare] accusari Va 241 proponat]
 proponit Es 242 enim] autem Ly Vg Va Esb 243 mansuetus] mani-
 festus Vg 245 exponere] *omitted* Bb 248 confusio*n*i] confusio*n*em Es
 248 mortibus] *omitted* Ly moribus Vg (*cancelled* Vgb) motibus Va 248 et]
omitted Ly Vgb 252 moventur] moveantur Ly 253 qui] aut Es 253 eis]
 eius Ly 253 statui et] statim ex Ly statim et Va 254 congruit] constite-
 rit Vg Va 255 similiter] consimiliter Ly Vg Va 256 vel¹] *omitted* Ly
 Vg si Va 256 convincuntur] convincantur Va 256–257 in probatione]
 de improbatione Va 257 acerrime] graviter Es 259 pravitate] pravitates
 Bb 260 quo] etiam *added* Es 261–262 quia consimilis] consimiliter et
 eadem Ly Vg 262 videtur] *omitted* An Fi 262 quod] et *added* Ly Vg Va
 Es 262 et] a *added* Es 263 minori] *omitted* Es